

Ενημερωτικές ειδήσεις

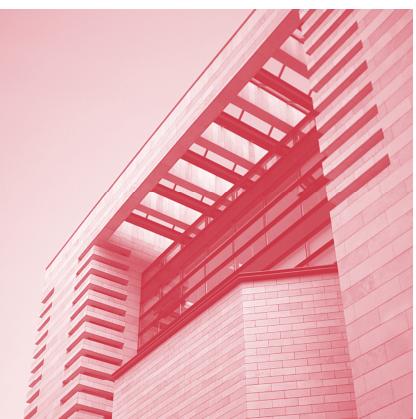
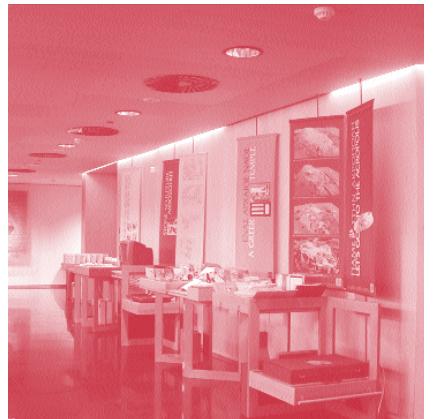
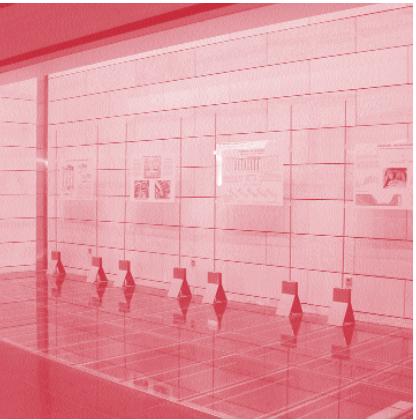
από την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης

3 • Ιούλιος 2003

5η Διεθνής Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως

Αθήνα, 4-6 Οκτωβρίου 2002

Νέο Κτίριο Διοικήσεως Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος – Αμφιθέατρο Υπουργείου Πολιτισμού

Το έργο της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως κατά το 2002

3

Το 2002, εικοστό έτος της δραστηριότητος της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως, υπήρξε ένα από τα πιο παραγωγικά και σημαντικά, πράγμα που οφείλεται στις νέες δημιουργηθείσες προϋποθέσεις εργασίας αλλά και στο συνεχώς βελτιούμενο στην Ελλάδα κλίμα εν σχέσει προς τις πολιτιστικές αξίες και τα μνημεία. Πράγματι το 2002 δεν έχουμε μόνο τη ζωηρή επιτάχυνση των έργων, αλλά και ένα νέο Αρχαιολογικό Νόμο, μια σειρά μεγάλων έργων σε αρχαιολογικούς χώρους, τη μελέτη ενός νέου σύγχρονου Μουσείου

Ο Πρωθυπουργός κ. Κ. Σημίτης στην Ακρόπολη (26.4.2002) χαιρετίζει μαρμαροτεχνίτρια του έργου των Προπυλαίων. Διακρίνεται ο Υπουργός Πολιτισμού κ. Ε. Βενιζέλος, η Διευθύντρια της ΥΣΜΑ και Μ. Ιωαννίδης και, πίσω αριστερά, ο Πρόεδρος της ΕΣΜΑ κ. Χ. Μπούρας.

Ακροπόλεως, της επισκέψεις του Προέδρου της Δημοκρατίας και του Πρωθυπουργού στα έργα επί του Βράχου και την αύξηση των δημοσιευμάτων του τύπου για τα αμέσους ή εμμέσους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος ζητήματα.

Η δημιουργία της αυτοδύναμης Υπηρεσίας Συντήρησης των Μνημείων της Ακρόπολης το 1999 άλλαξε τυπικά τον ρόλο της Επιτροπής, όχι όμως και ουσιαστικά. Διότι ναι μεν ο Διευθυντής της Υπηρεσίας έχει την εκτελεστική εξουσία στα έργα καθώς και τον ρόλο του εισηγητή γι' αυτά, στην Επιτροπή όμως έμεινε η επιστημονική ευθύνη, τόσο για τις μελέτες των έργων στην Ακρόπολη όσο και για την πιστή εφαρμογή τους. Η Επιτροπή έχει επίσης την ευθύνη για την επίσκεψη της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και με το Τέρυμα Έρευνας και Τεχνολογίας, ειδικά για το θέμα της αποκαταστάσεως της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνος. Την Επιτροπή αποτελούν τρεις Διευθυντές του Υπουργείου Πολιτισμού (οι κ.κ. Ν. Βαλάκου, Ν. Μίνως και Δ. Ζιρώ) η Διευθύντρια της Ακροπόλεως και Α. Χωρέμη, οι αρχαιολόγοι Ε. Τουλούπα και Α. Μάντης, δύο αρχαιολόγοι καθηγητές του Πανεπιστημίου (κ.κ. Β. Λαμπρινούδα-

προγραμματισμό και τον έλεγχο της προόδου των έργων, της τηρήσεως των χρονοδιαγραμμάτων και της αναμορφώσεώς τους, εγκρίνει μελέτες, προτείνει και ακολουθήσει δια του Προέδρου της εισηγείται την έγκρισή τους από το «Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο». Ο πολυεπιστημονικός χαρακτήρας της Επιτροπής, αλλά και η εμπειρία των μελών της από άλλα αρχαιολογικά έργα ή την θητεία τους στο Αρχαιολογικό Συμβούλιο, της επιτρέπουν να βλέπει τα προβλήματα που προκύπτουν στην Ακρόπολη με πληρότητα, αλλά συγχρόνως

και Π. Θέμελης) και τέοσερις μηχανικοί καθηγητές του Μετοσβίου Πολυτεχνείου (κ.κ. Κ. Συρμακέζης, Μ. Κορρές, Θ. Σκουλικίδης και Χ. Μπούρας). Οι δύο τελευταίοι είναι ομότιμοι. Διευθύντρια της ΥΣΜΑ και εισηγήτρια στην Επιτροπή είναι η πολιτικός μηχανικός κα Μ. Ιωαννίδης. Οι μεταβολές που έγιναν κατά το 2002 είναι ελάχιστες: Ο καθηγητής Γ. Δεσπίνης μετά από την παραίτησή του αντικαταστάθηκε από τον κ. Μάντη και η γραμματεύς της ΥΣΜΑ κα Μ.-Ξ. Γαρέζου ανακλήθηκε στην κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου, και τα καθίκοντα της ανέλαβε η αρχαιολογικός κα Ε. Πετροπούλου. Δύο φορές κατά το 2002 η Επιτροπή συνεδρίασε υπό την προεδρία της Γενικής Γραμματέως του Υπουργείου κα Λίνας Μενδώνη.

Πλην του νέου Αρχαιολογικού Νόμου, για τον οποίο έγινε λόγος, στα θεωρικά μέτρα πρέπει να προστεθεί για το 2002 και ο Κανονισμός της ΥΣΜΑ, προϊόν του κόπου της Διευθύντριας και μιας επιτροπής που συγκροτήθηκε από το Υπουργείο γι' αυτόν τον οκοπό. Σταθμό επίσης στη μακρά ζωή της Επιτροπής αποτέλεσε η 5η Διεθνής Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως, που έγινε στην Αθήνα κατά το τριήμερο 4-6 Οκτωβρίου 2002.

Η εκτενής έκθεση της Διευθύντριας της ΥΣΜΑ κα Μ. Ιωαννίδης που δημοσιεύεται στο παρόν τεύχος των «Ενημερωτικών Ειδήσεων» καλύπτει με πληρότητα την ουσία, το εκτελεσθέν δηλαδή έργο που πραγματοποιήθηκε στα μνημεία της Ακροπόλεως μετά το παρελθόν έτος. Καλύπτει επίσης την εκτεταμένη προσπάθεια βελτιώσεως και ανανεώσεως της μηχανολογικής υποδομής τους. Η Επιτροπή κατά το ίδιο διάστημα συνεζήτησε εκτός από τα τρέχοντα και πολλά άλλα θέματα, ενίστε χωρίς άμεσο αποτέλεσμα, τα οποία όμως συντελούν στην ωρίμανση προτάσεων ή στην προώθηση των ερευνών και σχετίζονται με τα έργα. Ετοι έγιναν ατέρμονες ουζητήσεις για τις εκκρεμότητες του Ερεχθίου, οι επεμβάσεις στο οποίο δεν έχουν περιληφθεί στις αρμοδιότητες της ΥΣΜΑ πλην όμως αποτελούν ανεπίτρεπτες παραλήψεις. Πρόκειται για την διάστρωση του εσωτερικού του σημείου, την τακτοποίηση των λειψάνων του Πανδροσείου και την προστα-

σία της βορείας προστάσεως του Ερεχθίου με αφανή στέγη. Τα θέματα αυτά ερευνήθηκαν από την αρχιτέκτονα κα Β. Μανιδάκη και εγκρίθηκαν από την ΕΣΜΑ, μένουν όμως ανεκτέλεστα. Ανάλογη είναι η περίπτωση των ευάσθιθων υποδομών του Αρρηφορίου, οι οποίες αποκαλύφθηκαν από τους παλαιούς ανασκαφές και παραδόθηκαν επί δεκαετίες στην φθορά από την υγρασία, τον παγετό και τον άνεμο. Η προσωρινή στέγασή τους είναι στο στάδιο της μελέτης (Β. Μανιδάκη).

Ατέρμονες ουζητήσεις πραγματοποιήθηκαν επίσης μετά την κατάθεση των τελικών μελετών από τις κ.κ. Παπακωνσταντίνου, Φραντζικινάκη και Πουλή για τη χρήση των ακτίνων λέιζερ στον καθαρισμό της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνος, που κατέληξαν στην έγκρισή τους τόσο από την Επιτροπή όσο και από το Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Στο δύοκολο αυτό ζήτημα ήταν πολύτιμη η συμβολή μιας υποεπιτροπής υπό την προεδρία της Εφόρου κα Χωρέμη, που παρακολούθησε την εργασία σε όλα της τα στάδια (δομική συντήρηση της δυτικής ζωφόρου, απαλλαγή της από επιβλαβή στοιχεία παλαιοτέρων επεμβάσεων, συνεχής έλεγχος των ερευνών). Τυπική περίπτωση μεγάλου προβληματισμού και απέραντου κόπου μελέτης, χωρίς τη δυνατότητα άμεσης εφαρμογής, αποτελεί το θέμα των δύο πλαγίων τοίχων του σημείου του Παρθενώνος (μελετητές κ. Παράση, Ν. Τογανίδης, Κ. Ματάλα). Και εδώ έγιναν διεξοδικές ουζητήσεις με καθαρά θεωρητικό περιεχόμενο ως προς την τελική εφαρμογή του προγράμματος, που δεν κατέληξαν ακόμα σε οριστική πρόταση.

Άλιτο παραμένει το πρόβλημα των επιγραφών που βρίσκονται στο ύψιστο επί της Ακροπόλεως. Πρόκειται για ογκώδη μέλη, τα οποία δεν μπορούν να προστατευθούν στις αποθήκες του μουσείου και συνεχώς φθείρονται από την ξήνη βροχή και τους ρύπους της ατμόσφαρας. Οι ριζικές λύσεις που είχε από ετών προτείνει ο Μ. Κορρές δεν έγιναν δεκτές και αναζητήθηκαν άλλες, πιο προστές, με τη διασκευή του πύργου του Βελβεδερού ή του βόρειου πύργου της υπεροροφαικής πύλης Βευλέ, οι οποίες μετά από ατελείωτες ουζητήσεις δεν έφεραν ακόμα αποτέλεσμα.

Αν και γνωρίζει η Επιτροπή τον ουγκεκρι-

μένο μεγάλο φόρτο εργασίας των εξελίξει προγραμμάτων έως το 2004 ή το 2006, δεν παύει να προβληματίζεται για νέα σωστικά κυρίως προγράμματα στην αμέσως επομένη περίοδο. Πολύτιμος έγινε κατά τον περασμένο χρόνο για τη δυτική όψη του Παρθενώνος, την προστασία στο Μουσείο των εκεί μετοπών που είναι ακόμα στην θέση τους και την ενδεχομένη κάλυψη του οπισθονάου με τα μαρμάρινα μέλη, τα οποία είχε πριν πάντα ετών επιμάστει ο Αναστάσιος Ορλάνδος, παρά το γεγονός ότι ήδη δικός ζωφόρος που επρόκειτο τότε να προστατεύει βρίσκεται τώρα σε μουσειακό χώρο. Ο θεωρητικός προβληματισμός βρίσκεται στην ισορροπία της ανάγκης στεγανοποίησης του οπισθονάου και της κατά το δυνατόν διατηρήσεως του ποσοστού προθίκης νέου υλικού στο μνημείο, στα χαμηλότερα επίπεδα. Άρχισαν επίσης οι ουζητήσεις και επί των προτάσεων του Μ. Κορρές (οι οποίες παρουσιάσθηκαν και στη Συνάντηση του Οκτωβρίου) για την τελική διαμόρφωση των εδαφών πάνω στην Ακρόπολη μετά την ολοκλήρωση των έργων και την τελική διευθέτηση των διασπάτων αρχιτεκτονικών μελών. Το μέγα θέμα της επιστημονικής αποδόσεως των ολοκληρωμένων προγραμμάτων ελάχιστη χωρίς τη δυνατότητα άμεσης εφαρμογής, αποτελεί το θέμα των δύο πλαγίων τοίχων του σημείου του Παρθενώνος (μελετητές κ. Παράση, Ν. Τογανίδης, Κ. Ματάλα). Και εδώ έγιναν διεξοδικές ουζητήσεις με καθαρά θεωρητικό περιεχόμενο ως προς την εφαρμογή του προγράμματος, που δεν δημοσιεύεται από την Επιτροπή.

Το 2002 υπήρξε γόνιμο και από πλευράς

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλος με τη Γ.Γ. του ΥΠΠΟ και Λ. Μενδώνη και τους εργαζόμενους στα αναστηλωτικά έργα στην Ακρόπολη (10.10.2002)

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κ. Στεφανόπουλος κατά την επίσκεψή του στην Ακρόπολη (10.10.2002) συνομιλεί με τη Γ.Γ. του Υπουργείου Πολιτισμού κ. Λ. Μενδώνη, τον Πρόεδρο της ΕΣΜΑ κ. Χ. Μπούρα και τη Διευθύντρια της ΥΣΜΑ κ. Μ. Ιωαννίδη

Η 5η Διεθνή Συνάντηση για την Αποκατάσταση των μνημείων της Ακρόπολεως αναγγέλθηκε στις αρχές Φεβρουαρίου και άρχισε να προετοιμάζεται από μια εξαιμελή οργανωτική επιτροπή. Σκοπός, όπως και κατά τις προηγούμενες Διεθνείς Συναντήσεις, ήταν η ενημέρωση του ευρύτερου επιστημονικού κόσμου, για τις επεμβάσεις που πραγματοποιεί η ΥΣΜΑ στα μνημεία και η κατά το δυνατόν αξιοποίηση των παραπρήσεων και των σχολίων των συνέδρων εις όρολος πάλι των μνημείων. Σε επανειλημμένες συσκέψεις με το επιστημονικό προσωπικό αποφασίσθηκε να παρουσιάσουν όλοι την εργασία τους των τελευταίων ετών και κυρίως τα όποια θεωρητικά ζητήματα που

συνάντησαν σε αυτήν. Η ΕΣΜΑ αποφάσισε αφ' ενός να δεχθεί ξένες απόψεις στα πλαίσια των συζητήσεων και όχι σε χωριστές ομιλίες και αφ' ετέρου να μη θέσει, όπως άλλοτε, γραπτά ερωτήματα στους συνέδρους, δεδομένου ότι για όλα σχεδόν τα ζητήματα είχαν ληφθεί αποφάσεις τόσο από την Επιτροπή όσο και από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Αποφασίσθηκε τέλος να γίνει μια χωριστή, παράλληλη σύσκεψη αποκλειστικώς για ζητήματα αρμοδιότητος χρηματικών και συντηρητών, υπό την προεδρία του κου Σκουλικίδη.

Το πλήρες πρόγραμμα της Συναντήσεως δημοσιεύθηκε ήδη στο 2ο τεύχος των Εν-

μερωτικών Ειδήσεων (του 2002, σελ. 20-21) και στο ειδικό τεύχος με τις περιλήψεις των ανακοινώσεων, για το οποίο έγινε λόγος. Στην επιτυχία της Συναντήσεως συνέβαλλε το ότι οι συνεδριάσεις έγιναν στο αμφιθέατρο του Νέου Κτηρίου της Διοικήσεως της Εθνικής Τράπεζας επί της οδού Αιόλου, για την παραχώρηση του οποίου (καθώς και για μια χορηγία 10.000 €) η ΕΣΜΑ εξέφρασε τις θερμές ευχαριστίες της. Την έναρξη της Συναντήσεως ετίμησε με την παρουσία και τον χαιρετισμό του ο Υπουργός Πολιτισμού κ. Ε. Βενιζέλος και το κλείσιμο έγινε από τη Γενική Γραμματέα του Υπουργείου κα. Λ. Μενδώνη. Στην επιτυχία επίσης συνέβαλλε η φωτογραφική έκθεση του Σ. Μαυρομάτη, με θέμα τα έργα της Ακρόπολεως (1975-2002) που έγινε στο Μουσείο Μπενάκη, στη Διεύθυνση του οποίου είχε την καλοσύνη να δεξιωθεί τους συνέδρους. Τα εγκαίνια της εκθέσεως τίμησε και πάλι η πολιτική πηγεία του Υπουργείου Πολιτισμού.

Αντικειμενικώς κρινόμενη η 5η Διεθνή Συνάντηση μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής γιατί οι σκοποί της αφοιβαίς ενημερώσεως έχουν επιτευχθεί και οι επί μέρους μελέτες έγιναν ανεξιαρέτως αποδεκτές. Έλειψαν όμως τα ουσιαστικά σχόλια και δεν υπήρξαν αντιπαραθέσεις, από τις οποίες θα μπορούσαν ίσως να προκύψουν γόνιμα ερωτήματα και κίνητρα για νέες έρευνες. Έχουμε ίσως περάσει σε ένα στάδιο εφαρμογής μεθόδων και αρχών, οι οποίες συζητήθηκαν πολύ σε προηγούμενες Συναντήσεις, στάδιο γόνιμης εργασίας στο εργοτάξιο, βασισμένης σε μακρά εμπειρία και όχι στον ενθουσιασμό των νέων κατακτήσεων.

Εν πάσι περιπτώσει η Επιτροπή αποφάσισε όχι μόνον να δημοσιεύσει, όπως και άλλοτε, τα πλήρη πρακτικά της Συναντήσεως, αλλά και να ενθαρρύνει με επιπολές οριομένους συνέδρους, δεδομένου ότι για όλα σχεδόν τα ζητήματα είχαν ληφθεί αποφάσεις τόσο από την Επιτροπή όσο και από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο. Αποφασίσθηκε τέλος να γίνει μια χωριστή, παράλληλη σύσκεψη αποκλειστικώς για ζητήματα εκδόσεως τους ανέλαβε η κ. Φ. Μαλλούχου-Tufano.

Ομότ. Καθ. Χαράλαμπος Μπούρας
Πρόεδρος της ΕΣΜΑ

Όπως είναι γνωστό, από το 2000 οι εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης που εκτελούνται από την ΥΣΜΑ στα μνημεία της Ακρόπολης έχουν ενταχθεί στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης με προϋπολογισμό 16.845.194,42 €. Σύμφωνα με το εγκεκριμένο πρόγραμμα βρίσκονται σε εξέλιξη εργασίες δομικής αποκατάστασης και συντήρησης της επιφάνειας στον Παρθενώνα, τα Προπύλαια και τον ναό της Αθηνάς Νίκης και εργασίες συντήρησης της επιφάνειας στο Ερέχθειο. Στις δραστηριότητες της ΥΣΜΑ, περιλαμβάνονται επίσης η απογραφή, τεκμηρίωση και ταξινόμηση των διάσοπτων πάνω στον Βράχο αρχαίων καθώς και η στερέωση των περιμετρικών τειχών της Ακρόπολης. Στο πλαίσιο της ΥΣΜΑ λειτουργούν διάφοροι τομείς υποστήριξης, που περιλαμβάνουν την πλεκτρομηχανολογική, λογιστική και γραμματειακή υποστήριξη όλων των έργων, τη διαχείριση του υλικού, την τεκμηρίωση των επεμβάσεων, την κατασκευή εκμαγείων, την ενημέρωση και εκπαίδευση. Αναλυτικότερα, κατά τομείς, το 2002 εκτελέστηκαν οι ακόλουθες εργασίες:

Έργο αποκατάστασης Παρθενώνος
Επικεφαλής του έργου του Παρθενώνος είναι ο αρχιτέκτων μηχανικός κ. Ν. Τογανίδης, ενώ το επιστημονικό προσωπικό του έργου κατά το 2002 αποτελέστηκε από τους αρχιτέκτονες Λ. Λαμπρινού, Α. Παπανδρόπουλο, Κ. Παράση και Ρ. Χριστοδούλοπούλου, τους πολιτικούς μηχανικούς Μ. Μεντζίνη, Ε. Τουμπακάρη, Φ. Τζαννέτο και την αρχαιολόγο Ε. Καρακίτου. Στο έργο αποκατάστασης του οπισθόντου απασχολήθηκε ως Τεχνικός Σύμβουλος ο αρχιτέκτων κ. Π. Κουφόπουλος. Επικεφαλής του συνεργείου μαρμαροτεχνιτών είναι ο Στ. Καφούρος.

Το 2002 συνεχίσθηκαν οι εργασίες στον πρόναο και τον οπισθόντο του μνημείου, ενώ ολοκληρώθηκε η προγραμματισμένη Α' φάση των αποσυναρμολογήσεων στη βάρεια πλευρά του μνημείου.

Στον πρόναο συμπληρώθηκε με νέο μάρμαρο δύο σπόνδυλοι (4 και 5) του βου κίονα, ώστε να αυξηθεί η συνολική ευστάθειά του, ενώ άνατοποθετήθηκαν όλα τα μέλη του βου κίονα (έντεκα σπόνδυλοι και ένα κιονόκρανο). Λαξεύθηκε η επιφάνεια των κιόνων αριθμούς 5, 4, 3 και 2 (από Β.), ενώ τοποθετήθηκαν τα κιονόκρανα του 5ου και

4ου κίονα, αφού συμπληρώθηκαν με νέο μάρμαρο (κατά 80% και 50% αντίστοιχα). Τέλος, συμπληρώθηκαν με νέο μάρμαρο τρία επιστύλια, ενώ ένα τοποθετήθηκε στη θέση του.

Στη βόρεια πλευρά συνεχίσθηκαν και ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αποσυναρμολογησης των λίθων του θριγκού (από τον 4ο έως τον 11ο κίονα από Α.), οι οποίες είχαν ξεκινήσει το 2001: συνολικά αποξηλώθηκαν 16 γείσα, 13 θράνοι, 16 αντιθίματα μετοπών, 13 τρίγλυφα, 18 λίθοι διαζώματος και 25 επιστύλια. Αποσυναρμολογήθηκαν επίσης

νεργίθηκαν και στον οπισθόντο (πέντε επιστύλια, τα κιονόκρανα των κιόνων αρ. 5 και 6 (από Β.) και ο ανώτερος σφρόνδυλος του 5ου κίονα). Και εδώ άρχισαν εργασίες συντήρησης και δομικής αποκατάστασης των αποξηλωμένων μελών στο έδαφος. Ολοκληρώθηκε η δομική αποκατάσταση οκτώ επιστύλιων, ενώ το 2002 άρχισε η δομική αποκατάσταση των αποξηλωμένων μελών στον οπισθόντο (έδαφος πάνω στον θριγκό), οι οποίες είχαν ξεκινήσει το 2001: συνολικά αποξηλώθηκαν 16 γείσα, 13 θράνοι, 16 αντιθίματα μετοπών, 13 τρίγλυφα, 18 λίθοι διαζώματος και 25 επιστύλια. Αποσυναρμολογήθηκαν επίσης

Αποψη του προνάου του Παρθενώνος από Δ. Φωτ. Λ. Λαμπρινού, 2002

τα κιονόκρανα και εικοσιοκτά σπόνδυλοι από τους κίονες αρ. 4, 8, 10 και 11. Ταυτόχρονα άρχισαν εργασίες συντήρησης και δομικής αποκατάστασης των αποξηλωμένων μελών στο έδαφος (αφάρεση των τοιμέντων συμπληρωμάτων και των οιδερένιων συνδετήριων στοιχείων της προγενέστερης επέμβασης, έναρξη της συγκόλλησης των αρχαίων θραυσμάτων, κατασκευή εκμαγείων και συμπληρωμάτων από νέο μάρμαρο). Κατά την αποσυναρμολόγηση των μελών διαπιστώθηκε ότι η κατάσταση διατήρησης τους ήταν πολύ χειρότερη από όσο προβλεπόταν πριν από την επέμβαση, γεγονός που συνεπάγεται την αύξηση του χρόνου που απαιτείται για τη δομική αποκατάσταση και τη συντήρηση τους.

Για την επιστήριξη των εργασιών της αποσυναρμολογησης και της δομικής αποκατάστασης των μελών έγιναν στο εργοτάξιο του Παρθενώνα διάφορες εργασίες. Αυτές περιλαμβάνουν ορισμένες μετασκευές των ικριωμάτων της βόρειας πλευράς και τη διαμόρφωση επιφάνειας των αποσυναρμολογημένων αρχιτεκτονικών μελών προς βορρά του μνημείου, μετακινή-

σεις/απομακρύνσεις αρχιτεκτονικών μελών από το εσωτερικό του Παρθενώνος, την επέκτασην του γραφείου και των εργαστηριακών εγκαταστάσεων του εργοταξίου, τη βελτίωση και ενίσχυσην του μηχανολογικού του εξοπλισμού με την εγκατάσταση μιας πρωτότυπης μηχανής λαξεύσεως των ραβδώσεων των κιόνων (πρόκειται για ιδιοκατασκευή της μηχανολόγου των έργων Σπ. Οικονομόπουλου).

Τέλος, από πλευράς μελετών, ολοκληρώθηκαν το 2002 οι μελέτες αποκατάστασης του νότιου και βόρειου τοίχου του σημείου του Παρθενώνος, από την αρχιτέκτονα Κ. Παράση και τη σχεδιάστρια Κλ. Ματάλα

αντίστοιχα σε συνεργασία με τον Ν. Τογανίδη. Ολοκληρώθηκε επίσης, από την Χριστοδούλοπούλου, η αρχιτεκτονική μελέτη της εσωτερικής όψης του δυτικού θρηγκού (επιστύλια, διαζώματα, θράνοι). Από τους πολιτικούς μηχανικούς του έργου (Μ. Μεντζίνη, Ε. Τουμπακάρη) μελετήθηκαν και υπολογίστηκαν οι αναγκαίοι για τη δομική αποκατάσταση των μελών οπλισμοί. Οι ίδιοι επέβλεψαν και την εφαρμογή αυτών των μελετών στα μεμονωμένα μέλη. Επιπροσθέτως πραγματοποιήθηκαν δοκιμές κάψψης προσομοιωμάτων των επιστυλών της βόρειας πλευράς (σε συνεργασία με το Εργαστήριο Αντοχής Υλ-

κών του ΕΜΠ), ενώ κατά την αποσυναρμολόγηση των οπονδύλων του 11ου κίονα της βόρειας πλευράς πραγματοποιήθηκαν μετρήσεις των μετακινήσεων των αρμάν και των ρωγμάν με σύστημα πλεκτρομηχανισμάτων μορφής λεπτού φύλλου. Τέλος, έγιναν δοκιμαστικές φορτίσεις των τριών πρώτων (από Β.) κιόνων του οπισθονάου, ενώ μελετήθηκαν και έγιναν δοκιμές των κονιαμάτων των αντιγράφων της δυτικής ζωφόρου.

Έργο αποκατάστασης Προπυλαίων

Η εξέλιξη του έργου της αποκατάστασης των Προπυλαίων κατά το 2002 χαρακτηρίζεται από εργασίες υποδομής στο εργοτάξιο, αποξήλωσης των υπολοίπων της παλαιότερης αναστήλωσης και εργασίες δομικής αποκατάστασης και συντήρησης της επιφάνειας των αποσυναρμολογημένων μελών.

Επικεφαλής του έργου αποκατάστασης των Προπυλαίων είναι ο αρχιτέκτων μηχανικός Τ. Τανούλας, ενώ το επιστημονικό προσωπικό αποτελείται από τον αρχιτέκτονα Κ. Καρανάσο, τον πολιτικό μηχανικό Β. Πασχαλίδη, την αρχαιολόγο Ε. Πετροπούλου. Την εποπτεία των εργασιών πολιτικού μηχανικού στα Προπύλαια έχει ο Διευθύντρια της ΥΣΜΑ πολιτικός μηχανικός Μ. Ιωαννίδου. Επικεφαλής του συνεργείου μαρμαροτεχνιτών είναι ο Π. Αδαμόπουλος.

Οι εργασίες βελτίωσης της υποδομής του εργοταξίου του έργου περιέλαβαν: την εγκατάσταση, στις αρχές του 2002, του ουστήματος ικριωμάτων-γερανογεφυρών, με το οποίο προβλεπόταν να ολοκληρωθεί η αποσυναρμολόγηση των αναστηλωμένων στο παρελθόν αρχιτεκτονικών μελών του μνημείου και η ανατοποθέτηση τους μετά τη δομική αποκατάσταση και τη συντήρηση τους· την κατασκευή, κατά μήκος της κεντρικής διάβασης των Προπυλαίων, μιας ειδικής προστατευτικής διάταξης από γαλβανισμένα μεταλλικά στοιχεία με οροφή από μεταλλικό πλέγμα για την ασφάλεια των εποκεπτών, που θα διέρχονται κάτω από τη γερανογεφυρά κατά την εκτέλεση των εργασιών· την επέκταση της επιφάνειας απόθεσης των μελών που αποξηλώνονται, προς Βορρά και Νότο της γερανογεφυρας εδάφους του εργοταξίου. Τέλος, για την αύξηση των στεγασμένων χώρων εργασίας, κατασκευά-

σθηκε μικρός λυόμενος οικίσκος με αφαιρούμενη στέγη στην περιοχή, που εξυπηρετείται από την γερανογεφυρα εδάφους.

Η αποξήλωση των υπολοίπων μελών της αναστήλωσης Μπαλάνου από την ανατολική πρόσταση (105 μέλη) προχώρησε με γοργούς ρυθμούς και ολοκληρώθηκε έως τις αρχές του καλοκαιριού του 2002. Στη διάρκεια των εργασιών διαπιστώθηκε ότι η επέμβαση Μπαλάνου είχε επεκταθεί και σε περιοχή του βόρειου τοίχου του κεντρικού κτιρίου σε άγνωστο αριθμό μελών. Η ύπαρξη συνδετηρίων της εποχής εκείνης για τη σύνδεση θραυσμένων μελών ή και για την ενίσχυση ρυθματωμένων μελών και η αντικατάσταση των αρχαίων συνδέσμων με άλλους, που είχαν οξειδωθεί, επέβαλε την επέκταση της αποσυναρμολόγησης σταδιακά, έτοις ώστε να φθάσει σε αδιατάρακτες περιοχές. Μέχρι το τέλος του 2002 ο αριθμός των μελών που είχαν αποσυναρμολογηθεί είχε ανέλθει στους 129 λίθους, χωρίς ακόμα η αποσυναρμολόγηση να έχει φθάσει σε αδιατάρακτη περιοχή.

Παράλληλα με τις εργασίες αποξηλώσεων συνεχίσθηκαν κατά το 2002 οι εργασίες δομικής αποκατάστασης (συγκολλήσεις θραυσμάτων, εκμαγεία, κατασκευή συμπληρωμάτων) των φατνωματικών πλακών καθώς και των άλλων μελών, που σύμφωνα με τη μελέτη αποκατάστασης των οροφών των Μ. Ιωαννίδου και Τ. Τανούλα προβλέπεται να τοποθετηθούν στις οροφές του κεντρικού κτιρίου των Προπυλαίων. Έτοις, στο τέλος του πρώτου τετραμήνου του 2002 ολοκληρώθηκε η αποκατάσταση των φατνωματικών πλακών της οροφής της δυτικής αίθουσας και συνεχίστηκε με ταχείς ρυθμούς η αποκατάσταση των φατνωματών της οροφής της ανατολικής στοάς.

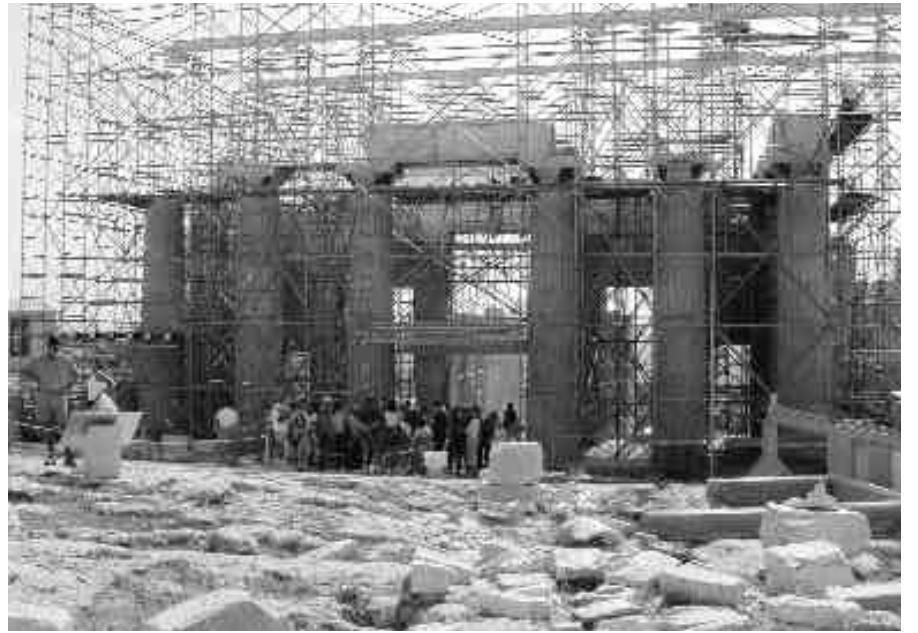
Η κατασκευή των νέων μαρμάρινων, συμπληρωμάτων ολοκληρώθηκε σε πέντε φατνωματικές πλάκες της οροφής αυτής. Σε δύο φατνώματα ολοκληρώθηκε και η λάξευση της τελικής επιφάνειας των συμπληρωμάτων, ενώ σε δεκάεξι φατνωματικές πλάκες κατασκευάσθηκαν τα εκμαγεία των συμπληρωμάτων. Κατασκευάσθηκαν επίσης τρεις μεταδόκιες πλάκες από νέο μάρμαρο, ενώ έγιναν δώδεκα εκμαγεία για τα συμπληρώματα των υπολοίπων. Επίσης συγκολλήσθηκαν τα αρχαία θραύσματα σε μία δοκό της οροφής και προετοιμάσθηκε η τελική συγκόλληση των δοκών των οροφών. Η μελέτη προβλέπει την αποκατάσταση της

Δομική αποκατάσταση επιστυλίου του οπισθονάου του Παρθενώνος. Φωτ. Α. Καφούρου, 2002

Αποσυναρμολόγηση σπουδύλου βόρειας κιονοστοιχίας του Παρθενώνος. Φωτ. Α. Παπανδρόπουλος, 2002

Αποψη των Προπυλαίων από Α. Φωτ. Κ. Καρανάσος, 2002

φέρουσας ικανότητας των δοκών, ώστε να φέρουν με ασφάλεια τα προβλεπόμενα φορτία.

Έργο αποκατάστασης ναού Αθηνάς Νίκης

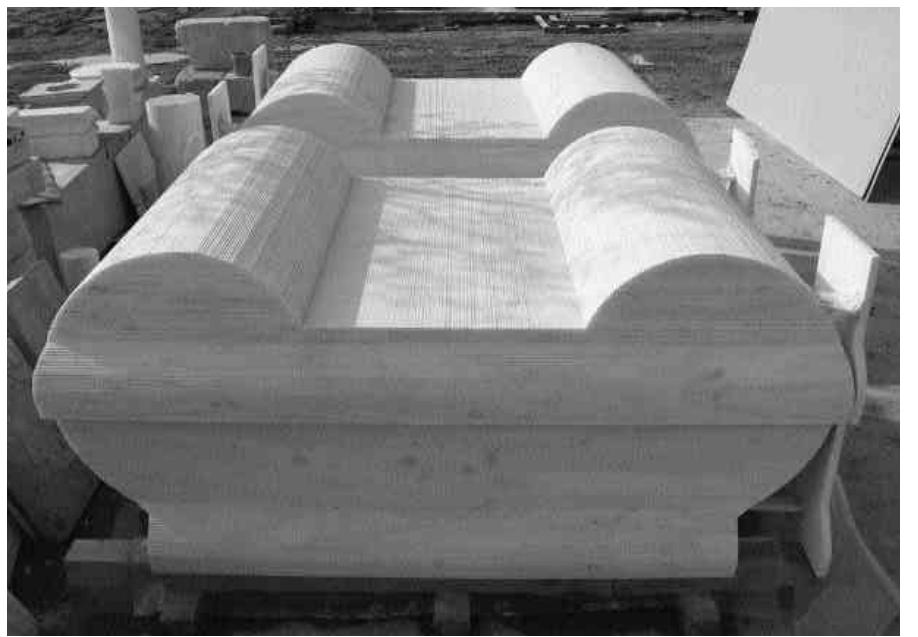
Η εξέλιξη του έργου αποκατάστασης του ναού της Αθηνάς Νίκης κατά το 2002 χαρακτηρίζεται από την ολοκλήρωση της αποσυναρμολόγησης του ναού, από εργασίες υποδομής στο εργοτάξιο και εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης της επιφάνειας των αποσυναρμολογημένων μελών.

Επικεφαλής του έργου της αποκατάστασης του ναού της Νίκης είναι ο πολιτικός μηχανικός Δ. Μιχαλοπούλου, ενώ το επιστημονικό προσωπικό αποτελείται από τον αρχιτέκτονα Κ. Μαμαλούγκα και την αρχαιολόγο Ε. Λεμπιδάκη. Επικεφαλής του συνεργείου των μαρμαροτεχνιτών είναι ο Λ. Ζαχαρόπουλος.

Η ολοκλήρωση της αποσυναρμολόγησης του ναού επιτεύχθηκε με την απομάκρυνση των τελευταίων εβδομάντα πέντε αρχιτεκτονικών μελών καθώς και τριών πωρολίθων του πρωτόμορφου ναού. Καθαιρέθηκε επίσης η εξωτερική μάζα του μαρμάρου από εξωτερικό συνεργείο, με κόρφη μαρμάρου, με άπεργο τριών εκατοστών, ενώ η λάξευση των τελικών επιφανειών πραγματοποιείται στο εργοτάξιο. Από πλευράς μελετών, οι πολιτικοί μηχανικοί του έργου, εκτός από την υπολογισμό των αναγκαίων οπλισμών για τη δομική αποκατάσταση των μελών και την επίβλεψη της εφαρμογής των σχετικών μελετών, ολοκλήρωσαν τη μελέτη εφαρμογής των σχετικών μελετών, ολοκλήρωσαν τη μελέτη εφαρμογής των συγκολλήσεων των δοκών των οροφών. Η μελέτη προβλέπει την αποκατάσταση της

β' αναβαθμό της κρηπίδας και από την ευθυντηρία, ενώ απομακρύνθηκαν όλα τα ενσωματωμένα, κατά την παλαιότερη επέμβαση, μαρμάρινα θραύσματα ποικίλης πρέλευσης, καθώς επίσης και το οκυρόδεμα κατά μήκος της βόρειας πλευράς της τοιχοποιίας του πάρινου ναόκου.

Παράλληλα άρχισαν οι εργασίες δομικής αποκατάστασης των μελών του ναού: καθαρίστηκαν εκατόν τριάντα εννέα αρχιτεκτονικά μέλη από τα τοιμεντοκονιάματα και

Κατασκευή ιωνικών κιονοκράνων από νέο μάρμαρο στα Προπύλαια. Φωτ. Τ. Τανούλας, 2002

τα οξειδωμένα συνδετήρια στοιχεία της προγενέστερης αναστήλωσης και συγκολλήθηκαν τριάντα πέντε συνανίκοντα θραύσματα με ράβδους από τιτάνιο. Τέλος, κατά το 2002, ολοκληρώθηκε η κατασκευή εικοσιένα συνολικά μαρμάρινων συμπληρωμάτων λιθοπλίνθων.

Για την καλύτερη εργονομική διευθέτηση των μελών στον περιορισμένο χώρο του εργοταξίου αναδιατάχθηκαν οι αποσυναρμολογημένοι λίθοι του ναού, ενώ ξεκίνησε η κατασκευή μιας μικρής επέκτασης του εργαστηρίου. Τέλος, απομακρύνθηκε το υφιστάμενο σύστημα της γερανογέφυρας επί των ικριωμάτων, ώστε να εγκατασταθεί η νέα, μεγαλύτερη σε έκταση και σε φέρουσα ικανότητα γερανογέφυρα, με την οποία θα πραγματοποιηθεί η ανασυναρμολόγηση του ναού.

Από πλευράς μελετών η πολιτικός μηχανικός και υπεύθυνη του έργου Δ. Μιχαλο-

πούλου μελέτησε το νέο σύστημα ανύψωσης φορτίων. Η ίδια μελέτησε και επέβλεψε τη δομική αποκατάσταση των αρχιτεκτονικών μελών. Ο αρχιτέκτονας Κ. Μαμαλούγκας, σε συνεργασία με τον μελετητή του έργου αποκαταστάσεως του ναού της Αθηνάς Νίκης Δ. Ζιρώ, διερεύνησε, με τη δοκιμαστική τοποθέτηση επί της κρηπίδας των στρώσεων των επιστυλίων και της κυματιοφόρου βάσης του τοίχου, τις αρχικές διαστάσεις του ναού στο ύψος των επιστυλίων

τα λατομεία Διονύσου έχει γίνει ειδική συμφωνία για την κοπή και την επεξέργασία της δομικής αποκατάστασης των αρχιτεκτονικών μελών της κρηπίδας της Αθηνάς Νίκης Δ. Ζιρώ, διερεύνησε, με τη δοκιμαστική τοποθέτηση επί της κρηπίδας των στρώσεων των επιστυλίων και της κυματιοφόρου βάσης του τοίχου, τις αρχικές διαστάσεις του ναού στο ύψος των επιστυλίων

Έργο στερέωσης Περιμετρικών Τειχών Ακροπόλεως

Στα πλαίσια του έργου στερέωσης των περιμετρικών τειχών της Ακρόπολης ανατέθηκε, το 2002, σε εξωτερικό συνεργάτη η τεκμηρίωση του νοτίου Τείχους. Παραλήφθηκε το Α' στάδιο της τεκμηρίωσης, που προβλέπει την εγκατάσταση μικρομετρικού δικτύου. Επίσης μελέτησε από την αρχιτέκτονα Β. Μανιδάκην η βόρεια πλευρά του Τείχους με στόχο την προστασία της πάρινης θεμελίωσης του Αρρηφορίου.

Έργο καταγραφής και ταξινόμησης Διασπάτων Μελών Ακροπόλεως

Επικεφαλής του έργου απογραφής, τεκμηρίωσης και ταξινόμησης των διασπάτων αρχιτεκτονικών μελών της Ακρόπολης είναι ο αρχαιολόγος Κ. Κίσσας. Το 2002 πραγματοποιήθηκαν υπό την εποπτεία του οι ακόλουθες εργασίες: α) διαλύθηκαν τρεις λιθοσωροί και αριθμήθηκαν, φωτογραφήθηκαν και καταγράφηκαν τα 1244 μέλη τους. Μέρος τους (περίπου το ένα τρίτο) τεκμηριώθηκε σχεδιαστικά. Από τα μέλη αυτά πολλά αποδόθηκαν στα υπό αναστήλωση μνημεία, ενώ τα γλυπτά, οι ενεπίγραφοι λίθοι και τα αρχαϊκά αρχιτεκτονικά μέλη μεταφέρθηκαν στις αποθήκες του Μουσείου Ακροπόλεως. Τα υπόλοιπα τοποθετήθηκαν σε βορείως του Μουσείου Ακροπόλεως, β) ενενήντα τέσσερα μικρά θραύσματα συγκολλήθηκαν με ράβδους τιτάνιου και λευκό τοιμέντο, γ) διενεργήθηκαν εργασίες μετακίνησης αρχιτεκτονικών μελών πάνω στον Βράχο της Ακρόπολης, που ήταν απαραίτητες για την εξυπηρέτηση των αναστηλωτικών εργασιών, είτε για λόγους βελτίωσης της εμφάνισης του περιβάλλοντος χώρου των μνημείων. Τέλος, μέλη του συνεργείου των διασπάτων συμμετείχαν στην προετοιμασία των αρχιτεκτονικών μελών, που παρουσιάστηκαν στην έκθεση για τον Κλασικό Πολιτισμό στο Βερολίνο και την Βόννη.

Έργο συντήρησης της επιφάνειας

Παράλληλα προς τις εργασίες δομικής απο-

καθαρισμό της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνος την εφαρμογή της μεθόδου λέιζερ με λειτουργία σε δύο μίκη κύματος, συνεπικουρούμενη, όπου αυτό κρίθει απαραίτητο, από τις άλλες μεθόδους που έχουν δοκιμασθεί και κρίθει ως απολύτως ασφαλείς (μικροψηματοβολίνη, επιθέματα με σεπιόλιθο, αναστροφή της γυψοποίησης). Μετά την έγκριση της μελέτης το ΙΤΕ-ΙΗΔΔ ανέλαβε να αναπτύξει ένα πρωτότυπο σύστημα, με λειτουργία σε δύο μίκη

λικής στοάς και στον ανατολικό λίθο του κεντρικού υπερθύρου. Επίσης εργασίες συστηματικής συντήρησης της επιφάνειας έγιναν στις φατνωματικές πλάκες της δυτικής αίθουσας μετά την ολοκλήρωση των συγκολλήσεων των νέων μαρμάρινων συμπληρωμάτων. Κατά την αποσυναρμολόγηση των μελών του κεντρικού κτηρίου πραγματοποιήθηκαν εργασίες προστερέωσης και περιουλλογής θραυσμάτων, ενώ στη συνέχεια τα αποσυναρμολογημένα μέλη συντηρήθηκαν συστηματικά στο έδαφος.

Στον ναό της Αθηνάς Νίκης πραγματοποιήθηκαν οσωτικές επεμβάσεις κατά την αποσυναρμολόγηση του σε οπονδύλους της δυτικής κιονοστοιχίας, στους αναβαθμούς της κρηπίδας, σε λίθους του δαπέδου, του τοιχοβάτη, της ευθυντηρίας και στους τοίχους του οποκού. Επίσης πραγματοποιήθηκαν συστηματικές επεμβάσεις στις έδρες των αποσυναρμολογημένων μελών, σε λίθους της ευθυντηρίας, των αναβαθμών της κρηπίδας, του τοιχοβάτη, του δαπέδου, του ορθοστάτη και των επιστυλίων, στις οποίες δεν θα υπάρχει πρόσβαση μετά την ανατοποθέτηση των μελών. Τέλος, συντηρήθηκε συστηματικά η επιφάνεια είκοσι λίθων της εσωτερικής παρείας του νότιου τοίχου του Ερεχθίου, ενώ σε δύο δοκούς της βόρειας πρόστασης και στον β' αναβαθμό της κρηπίδας πραγματοποιήθηκαν οσωτικές επεμβάσεις συντήρησης.

Στο εργαστήριο συντήρησης γλυπτών του Μουσείου Ακροπόλεως, την επιστημονική ευθύνη του οποίου έχει ο αρχαιολόγος της Α' ΕΠΚΑ Χρ. Βλασσοπούλου, συντηρήθηκαν γλυπτά, τα οποία περιέλαβαν την εφαρμογή τεχνητής πάτινας σε έντεκα οπονδύλους από νέο μάρμαρο, που έχουν ήδη τοποθετηθεί στο μνημείο.

κύματος

(υπέριθρο

και υπεριώδες), με δυνατότητα μεμονωμένης ή και ταυτόχρονης χρήσης των δύο δεσμών σε διάφορες μεταξύ τους αναλογίες ενεργειών. Το νέο αυτό σύστημα θα χρησιμοποιηθεί από την ΥΣΜΑ στον καθαρισμό της δυτικής ζωφόρου παράλληλα με το παλαιότερο σύστημα, με το οποίο έγιναν οι δοκιμές, έτοις ώστε οι εργασίες περιέλαβαν την εφαρμογή τεχνητής πάτινας σε έντεκα οπονδύλους από νέο μάρμαρο, που έχουν ήδη τοποθετηθεί στο μνημείο.

Η πλεκτρομηχανολογική και τεχνική υποστήριξη των έργων

Από το πλεκτρομηχανολογικό συνεργείο των έργων Ακροπόλεως συνεχίστηκαν το 2002 οι εργασίες εγκατάστασης των βοηθητικών υποδομών στα εργοτάξια καθώς και οι πάγιες εργασίες συντήρησης των έργων. Οι εργασίες της συστηματικής συντήρησης συνεχίστηκαν ακόμη στον νότιο τοίχο του κεντρικού κτηρίου, σε δύο από τις δοκούς της οροφής, στο νοτιοανατολικό κιονόκρανο της ανατολικής ιδιοκατασκευές, τις οποίες επιτάχυνε, για την επιτάχυνση των εργασιών, η πλεκτρομηχανολογική και τεχνική υποστήριξη των έργων.

Λεπτομέρεια των ενισχύσεων Μπαλάνου στο κεντρικό επιστύλιο της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων. Φωτ. Β. Πασχαλίδης, 2002

εργασιών, ο επικεφαλής του γραφείου και του συνεργέου πλεκτρολόγος μηχανολόγος μηχανικός Σπ. Οικονομόπουλος. Ο ίδιος επέβλεψε και την κατασκευή και εγκατάστασή τους στα εργοτάξια των μνημείων. Ανάμεσά τους η σημαντικότερη είναι μία πρωτότυπη ιδιοκατασκευή λάξευσης των ραβδώσεων των σπονδύλων των κιόνων του Παρθενώνος. Τέλος, άλλη σημαντική εργασία του κ. Οικονομόπουλου υπήρξε η ασυρματική ζεύξη των Η/Υ των κεντρικών υπηρεσιών της ΥΣΜΑ στην οδό Πολυγνώτου 10 με τα εργοτάξια πάνω στον Βράχο, από τις πρώτες εφαρμογές του είδους στην Ελλάδα.

Κατασκευή εκμαγείων

Την επιστημονική εποπτεία των εργασιών του εργαστηρίου εκμαγείων της ΥΣΜΑ έχει ο έφορος Αρχαιοτήτων και μέλος της ΕΣΜΑ Α. Μάντης. Το 2002 το εργαστήριο εκμαγείων απασχολήθηκε κυρίως με εργασίες αναπαραγωγής των αντιγράφων της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνος (κατασκευή ελαστικών καλουπιών έντεκα πλακών, προετοιμασία για τελική χύτευση δύο πλακών, χυτεύσεις δοκιμών των κονιαμάτων των αντιγράφων υπό την επίβλεψη της πολιτικού μηχανικού του έργου του Παρθενώνος Έ. Τουμπακάρη), προκειμένου αυτά να τοποθετηθούν στο μνημείο στη θέση των πρωτοτύπων. Παράλληλα χυτεύθηκαν γύψινα αντίγραφα λίθων της δυτικής ζωφόρου για την κάλυψη αναγκών εκθέσεων του εξωτερικού αλλά και του Μουσείου της Ακρόπολης. Τέλος, έγιναν λήψεις εκμαγείων, κατασκευές καλουπών και χυτεύσεις αντιγράφων για τις ανάγκες των έργων της Α' ΕΠΙΚΑ.

Γραφείο τεκμηρίωσης

Προϊσταμένη του γραφείου τεκμηρίωσης της ΥΣΜΑ είναι ο αρχαιολόγος Φ. Μαλλούχου-Τυφάνη, ενώ ο πληροφορικός κ. Γ. Αλεξόπουλος έχει την ευθύνη του Η/Υ εξοπλισμού ολοκλήρου της Υπηρεσίας. Το 2002 συνέχιστηκαν από το γραφείο τεκμηρίωσης οι πάγιες εργασίες ευρετηρίασης και τακτοποίησης του νέου εισαγόμενου εντύπου υλικού των έργων, η πλεκτρονική καταχώριση των νέων εκθέσεων, μελετών και εισηγήσεων, η προετοιμασία και εισαγωγή στη βάση δεδομένων της τεκμηρίωσης των αναστηλωτικών έργων Ακροπόλεως φωτογραφιών παρελθόντων επάνω του

Ο προγενέστερος ναός στο εσωτερικό του πύργου της Αθηνάς Νίκης. Φωτ. Δ. Μιχαλοπούλου, 2002

έργου αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, ο ουντονιορός της κινηματογραφικής τεκμηρίωσης των έργων και η καταγραφή, τακτοποίηση και ψηφιοποίηση του φωτογραφικού υλικού των εργασιών αναστήλωσης όλων των μνημείων. Ο Σ. Μαυρομάτης διοργάνωσε, με την ευκαιρία της 5ης Διεθνούς Συναντίσεως, φωτογραφική έκθεση στο Μουσείο Μπενάκη, με φωτογραφίες του από τις αναστηλωτικές εργασίες στην Ακρόπολη από το 1975 έως το 2002.

Γραφείο ενημέρωσης και εκπαίδευσης
Προϊσταμένη του γραφείου ενημέρωσης και εκπαίδευσης είναι η αρχιτέκτων-αρχαιολόγος κα Κ. Χατζηαστάνη, η οποία επικουρείται στο έργο της από τις αρχαιολόγους Ε. Λεμπιδάκη (εργοτάξιο Αθηνάς Νίκης), Ε. Καρακίτου (εργοτάξιο Παρθενώνος), Ε. Πετροπούλου (εργοτάξιο Προπυλαίων). Η Φ. Μαλλούχου-Τυφάνη το 2002 συμμετείχε και στη διοργάνωση της 5ης Διεθνούς Συναντίσεως για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως, είχε την επιμέλεια των εκδόσεων της ΥΣΜΑ, ενώ παρουσίασε το έργο της Επιτροπής Ακροπόλεως σε διαλέξεις σε ξένα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Τέλος, πραγματοποίησε ξεναγήσεις στα έργα, στα μνημεία και στο Μουσείο της Ακρόπολης.

Φωτογραφικό εργαστήριο

Προϊσταμένος του φωτογραφικού εργαστηρίου της ΥΣΜΑ είναι ο φωτογράφος κ. Σ. Μαυρομάτης. Από το φωτογραφικό

νομούς της χώρας, από σχολεία της Κύπρου, όπως επίσης και σε εκπαιδευτικούς από ευρωπαϊκές χώρες, με θέμα το εκπαιδευτικό υλικό από την Ακρόπολη και τη χρήση του. Πραγματοποιήθηκε επίσης έκθεση του εκπαιδευτικού υλικού με θέμα «Ο αρχαίος κόσμος στη σύγχρονη εκπαίδευση - Πάρε στην Ακρόπολη» στις Βρυξέλλες, τον Μάιο του 2002, μετά από πρόσκληση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Εκθέσεις με το ίδιο θέμα έγιναν και στην Οδησσό, στο Κίεβο, στην Κύπρο, στους Δελφούς, στην Καβάλα και στην Αθήνα κατά την 5η Διεθνή Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως. Επιπροσθέτως η Κ. Χατζηαστάνη συμμετείχε και στη διοργάνωση της 5ης Διεθνούς Συναντίσεως για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως.

Στην ΥΣΜΑ κατά το 2002 απασχολήθηκαν ουντολικά 240 εργαζόμενοι διαφόρων ειδικοτήτων, πολιτικοί και αρχιτέκτονες μηχανικοί, μία χρηματική και ένα μηχανολόγος μηχανικός, αρχαιολόγοι, συντηρητές, μαρμαροτεχνίτες και εργατοτεχνίτες, χειριστές μηχανημάτων και βοηθητικό διοικητικό προσωπικό. Τα έργα στην Ακρόπολη ήταν σε πλήρη εξέλιξη, αφού το μεγαλύτερο μέρος των εργοτάξιακών υποδομών είχε ολοκληρωθεί τα προηγούμενα χρόνια και το προσωπικό που απασχολήθηκε ήταν σημαντικά αυξημένο. Ήτοι, η ανάπτυξη και πρόοδος των έργων οδήγησε στην υπερκλιμάκωση των συνεδριάσεων, τελεί, παράλληλα προς τα άλλα κύρια καθίκοντά

5.237.892,82 €. Τέλος, το 2002 δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο «Κανονισμός Λειτουργίας της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης», συνοδευόμενος από παράτημα με τον «Κανονισμό Λειτουργίας του Τμήματος Τεκμηρίωσης».

Η 5η Διεθνής Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως, Δημοσιεύσεις

Από τα κύρια γεγονότα του 2002 υπήρξε η διοργάνωση από την Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως, τον περασμένο Οκτώβριο, της 5ης Διεθνούς Συναντίσεως για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως.

Ακολούθωντας μια καθιερωμένη πλέον παράδοση, στο συνέδριο έλαβε μέρος όλο το επιστημονικό προσωπικό της ΥΣΜΑ, παρουσιάζοντας σε ένα διεθνές κοινό προσκεκλημένων ειδικών επιστημόνων τις αναστηλωτικές εργασίες και ιδιαιτέρως τις νέες μελέτες που εκπονήθηκαν στο χρονικό διάστημα, που μεσολάβησε από την 4η Διεθνή Συναντήση για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως του 1994 και με βάση τις οποίες εκτελούνται οι επεμβάσεις στα μνημεία. Επιπροσθέτως στην ΥΣΜΑ, το 2002, στο πλαίσιο της γενικότερης εκδοτικής της δραστηριότητας, αλλά και με την ευκαιρία της διοργάνωσης της 5ης Διεθνούς Συναντίσεως, προέβη σε οπιμαντικό αριθμό δημοσιεύσεων, που περιλαμβάνουν την έκδοση επτά τόμων μελετών αποκαταστάσεως των μνημείων, το τεύχος, στα ελληνικά και αγγλικά, των περιλήψεων της Διεθνούς Συναντίσεως, το 2ο τεύχος των Ενημερωτικών Ειδήσεων στα ελληνικά και αγγλικά, τον κατάλογο της φωτογραφικής εκθέσεως του Σ. Μαυρομάτη στο Μουσείο Μπενάκη και πάλι στα ελληνικά και αγγλικά.

Τέλος, θα πρέπει ιδιαιτέρως να εξαρθεί η στενή και αγαστή συνεργασία της ΥΣΜΑ, κατά το 2002, τόσο με την Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως, που έχει και την ευθύνη της επιστημονικής εποπτείας των έργων, όσο και με τις προϊστάμενες αρχές του Υπουργείου Πολιτισμού.

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης αποσυναρμολογημένος στο έδαφος. Φωτ. Κ. Μαμαλούγκας, 2002

Πολύ ούντομα οι εποκέπτες της Ακρόπολης θα μπορούν να θαυμάσουν και πάλι τη δυτική ζωφόρο του Παρθενώνος. Το μοναδικής ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας γλυπτό αυτό σύνολο από το 1993 φυλάσσεται σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο του Μουσείου. Μετά από μία μεγάλη περίοδο μελετών για την εξεύρεση των κατάλληλων μεθόδων και υλικών ολοκληρώνονται πλέον οι εργασίες συντήρησης και καθαρισμού για την αποκατάσταση των φθορών, που έχει υποστεί κατά την παραμονή του στο μνημείο.

Οι σειροί, η πυρκαγιά του 3ου αι. μ.Χ., η ανατίναξη του μνημείου το 1687 μ.Χ., οι βανδαλισμοί, και ο αρπαγή του Έλγιν προκάλεσαν σοβαρές μηχανικές καταπονήσεις στους λίθους. Τα αποτελέσματα των περιπτειών αυτών είναι η δημιουργία ρωγμάτων, η αποσάθρωση και η απώλεια μάζας του μαρμάρου. Η μάκους 20 μέτρων γλυπτή επιφάνεια των δεκατεσσάρων λίθων υπέστη ακόμη σημαντικές φθορές από άστοχες επεμβάσεις συντηρήσεως, από το 1872 έως το 1974, ιδιαίτερα με την εκτεταμένη χρήση ορειχάλκινων καρφίδων και κονίας Meyer, που χρησιμοποιήθηκε για συγκολλήσεις, σφραγίσεις και αναπλάσεις στο ανάγλυφο. Επιπροσθέτως η απομονωμένη ρύπανση των τελευταίων πενήντα ετών στο λεκανοπέδιο της Αθήνας προκάλεσε σοβαρές αλλοιώσεις στο ανάγλυφο.

Τα φαινόμενα της απομείωσης της επιφάνειας από την δέσμηνη βροχή, της γυψοποίησης από το διοξείδιο του θείου, των αποφλοιώσεων, της σταδιακής απώλειας των έγχρωμων επιφανειακών στρωμάτων, που σώζονται στην επιφάνεια, είχαν ήδη αρχίσει να παρατηρούνται από τη δεκαετία του 1970. Αυτός ήταν και ο λόγος, που σταδιακά άρχισαν να απομακρύνονται όλα τα γλυπτά από τα μνημεία της Ακρόπολης και να μεταφέρονται στο μουσείο. Μια τέτοια απόφαση για τη δυτική ζωφόρο ήταν πολύ πιο οδυνηρή, αφού αυτή εκτός από αυθύπαρκτη γλυπτή σύνθετη αποτελεί και δομικό στοιχείο του μνημείου. Έτσι η ζωφόρος το 1978 καλύφθηκε με στέγαστρο, παραμένοντας στη θέση της πάνω στο μνημείο. Με τη στέγαση αποφεύχθηκε η περαιτέρω απομείωση της γλυπτής της επιφάνειας από την δέσμηνη προσφοίλη, αλλά εντάθηκε η γυψοποίηση, η επικάθιση αιθάλης, αιωρουμένων σωματιδίων και ο σχηματισμός μαύρης κρούστας. Αποτέλεσμα, οι επεμβάσεις αιθάλης

σεων είναι η αισθητική υποβάθμιση των γλυπτών και η απόκρυψη πολύτιμων στοιχείων, που ακόμη διατηρούνται στην επιφάνεια τους. Οι διαπιστώσεις αυτές έκαναν τελικά αναπόφευκτη την απομάκρυνση της δυτικής ζωφόρου από το μνημείο, επέμβαση που ολοκληρώθηκε το 1993.

Στις αρχές 2000 άρχισε (και ήδη ολοκληρώνεται) το πρόγραμμα των επεμβάσεων δομικής αποκατάστασης και συντήρησης της δυτικής ζωφόρου. Τα μεγάλα τιμήματα, στα οποία είχαν διαχωριστεί ορισμένοι λίθοι κατά την παραμονή τους στο μνημείο συγκολλήθηκαν με λευκό τοιμέντο και καρφίδες τιτανίου, όπου κρίθηκε αναγκαίο. Έγινε πλήρωση των ρυγμάτων με λεπτόρρευστα υδραυλικά ενέματα τοιμέντου-θηραϊκής γης, που παρασκευάζονται σε κάδο υπερήχων. Οι επιφανειακές ρωγμές

Καθαρίζοντας τη δυτική ζωφόρο με τη μέθοδο λέιζερ. Φωτ. Κ. Φραντζικίνακη, 2003

και η μαύρη κρούστα απέκρυψαν τις αποσαθρωμένες περιοχές των λίθων. Για να αποσαφηνιστεί η έκταση των αποσαθρωμένων περιοχών, κατά την επέμβαση, εκμαγείς της ΥΣΜΑ έλαβαν εκμαγεία από αντίγραφα της δυτικής ζωφόρου του πρώτου τέταρτου του 20ού αιώνα, στα οποία αυτές οι περιοχές παρουσιάζονται, όπως διατηρούνταν πριν από τις αφραγίσεις. Με τον τρόπο αυτό η αφάρεση των κονιάμάτων έγινε με ασφάλεια. Μετά τον καθαρισμό οι αισθητικές παρουσιάζονται, όπως διατηρούνταν πριν από τις αφραγίσεις.

Ο καθαρισμός της γλυπτής επιφάνειας από τους ρύπους και τη μαύρη κρούστα, που την επικαλύπτουν, αποτελεί το επόμενο στάδιο της αποκατάστασης της ζωφόρου. Ανάλογα με τη μορφή της κρούστας και το είδος του υποστρώματος, διακρίνονται χαλαρές επικαθίσεις, συμπαγής κρούστα, κρούστα με ανακρυσταλλώσεις σε υπόστρωμα μαρμάρου και έγχρωμα επιφανειακά στρώματα. Τα στρώματα των ρύπων αποκρύπτουν έναν πλούτο πληροφοριών, που σώζονται ακόμη πάνω στην επιφάνεια των λίθων της ζωφόρου, όπως στοιχεία της αρχαίας γλυπτικής, ίχνη των αρχαίων λιθοζύκων εργάλεων, την έκταση των έγχρωμων επιφανειακών στρωμάτων. Ειδικά στις περιοχές της επιφάνειας, όπου σώζεται το πορτοκαλοκάστανο στρώμα της πάτινας, η αρχαία επιφάνεια διατηρείται σε εξαιρετική κατάσταση. Αυτό καθιστά τους λίθους της δυτικής ζωφόρου το καλύτερα διατηρημένο τμήμα ολόκληρης της ζωφόρου του Παρθενώνος.

Ο καθαρισμός είναι από τις πλέον κρίσιμες επεμβάσεις, αφού αποτελεί μια διαδικασία μη αναστρέψιμη. Παράλληλα η σχετική διεθνής εμπειρία είναι μάλλον φτωχή, ενώ έχουν γίνει επεμβάσεις καθαρισμού, των οποίων τα αποτελέσματα έχουν δεχθεί σοβαρή κριτική. Το εγχείρημα λοιπόν του καθαρισμού του πιο πολύτιμου μνημείου της Ακρόπολης προκαλούσε εύλογα σε όλους τους υπευθύνους δέος και έντονο προβληματισμό. Πολλές είναι οι μέθοδοι του καθαρισμού, που εφαρμόζονται διεθνώς, ανάλογα με το υλικό του υποστρώματος και το είδος των επικαθίσεων.

Οι ορειχάλκινες καρφίδες των παλαιοτέρων επεμβάσεων της ζωφόρου αφαιρούνται με τη μέθοδο της «καροταρίας», ένα σύστημα μεταλλικών σωλάνων, που επινόποιαν οι μαρμαροτεχνίτες, ώστε να μην τραυματίζεται το μάρμαρο. Τα παλαιά κονιάματα αφαιρούνται με υπερηχητικό ξέστρο και οδοιπορικά εργαλεία. Τα κονιάματα σφράγισης, που είχαν χρησιμοποιηθεί στις παλαιότερες επεμβάσεις, οι επικαθίσεις αιθάλης

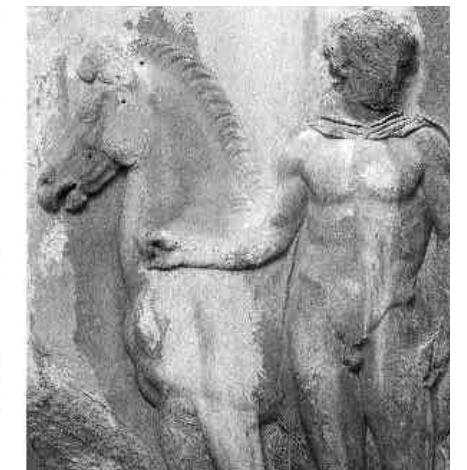
και η μαύρη κρούστα απέκρυψαν τις αποσαθρωμένες περιοχές των λίθων. Για να αποσαφηνιστεί η έκταση των αποσαθρωμένων περιοχών, κατά την επέμβαση, εκμαγείς της ΥΣΜΑ έλαβαν εκμαγεία από αντίγραφα της δυτικής ζωφόρου του πρώτου τέταρτου του 20ού αιώνα, στα οποία αυτές οι περιοχές παρουσιάζονται, όπως διατηρούνταν πριν από τις αφραγίσεις. Με τον τρόπο αυτό η αφάρεση των κονιάματων έγινε με ασφάλεια. Μετά τον καθαρισμό οι αισθητικές παρουσιάζονται, όπως διατηρούνταν πριν από τις αφραγίσεις.

Από την ΕΣΜΑ για να μελετηθούν είναι η μικροψηματοβολή, η αναστροφή της γύψου, τα επιθέματα προσφροφτικών αργίλων και τα λέιζερ. Για τη συγκριτική αξιολόγηση των τεσσάρων αυτών μεθόδων, τον έλεγχο του αποτελέσματος του καθαρισμού και τον προσδιορισμό των καταλληλότερων συνθηκών και παραμέτρων για την κάθε μία μέθοδο, πραγματοποιήθηκε ένα ερευνητικό πρόγραμμα συστηματικών δοκιμών. Οι τρεις πρώτες μέθοδοι εφαρμόστηκαν από την ομάδα συντήρησης της ΥΣΜΑ, ενώ η μέθοδος καθαρισμού με λέιζερ εφαρμόστηκε σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ηλεκτρονικής Δομής και Λέιζερ του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΗΔΔΙΤΕ) με τον καθηγητή κ. Κ. Φωτάκη και τους συνεργάτες του Δρα Β. Ζαφειρόπουλου και Δρα Π. Πουλί. Για τον οκοπό αυτό μεταφέρθηκε ένα εργαστηριακό σύστημα λέιζερ του ΙΗΔΔΙΤΕ στην Ακρόπολη. Μετά από μία σειρά πειραμάτων προσομοίωσης σε δοκίμια νεώτερου μαρμάρου, από τα νεωτερικά γωνιακά συμπληρώματα των λίθων της ζωφόρου, όλες οι μέθοδοι εφαρμόστηκαν σε τμήματα αρχαίων αρχιτεκτονικών μελών, των οποίων η κατάσταση της επιφάνειας είναι παρόμοια με αυτήν της δυτικής ζωφόρου. Για την εκτίμηση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκαν όλες οι σύγχρονες φυσικοχημικές μέθοδοι ελέγχου και σε συνεργασία με άλλα ερευνητικά κέντρα, όπως το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, το Εθνικό Κέντρο Φυσικών Επιστημών «Δημόκριτος», το Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών. Από τις δοκιμές απεδείχθη, ότι η μέθοδος λέιζερ, με τις εναλλακτικές δυνατότητες που προσφέρει, είναι μόνη, με την οποία είναι δυνατόν να αντιμετωπισθούν όλες οι περιπτώσεις των επικαθίσεων της δυτικής ζωφόρου. Σε σχέση με τις μηχανικές και χημικές μεθόδους καθαρισμού παρουσιάζει σοβαρά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Είναι ξηρή μέθοδος, δεν αφίνει παραπροδόσουν το μάρμαρο, είναι ταχεία και απολύτως ελεγχόμενη, αφού μπορεί να υπολογισθεί με ακρίβεια η πυκνότητα ενέργειας και ο αριθμός των παλμών λέιζερ που απαιτούνται, προκειμένου να αφαρεθεί στρώμα ρύπων συγκεκριμένου, επιθυμητού πάχους. Αυτός ο αυτοπειριζόμενος χαρακτήρας, που εξασφαλίζει την ελεγχόμενη αφάρεση της επικαθίσεως.

τουργία των εμπορικά διαθέσιμων συστημάτων λέιζερ, ενώ είναι αποτελεσματική για την κρούστα με ανακρυσταλλώσεις και τις περιπτώσεις, όπου στο υποστρώμα οισό-

του υποστρώματος, αποτελεί και το πιο σημαντικό πλεονέκτημα της μεθόδου λέιζερ. Με τις δοκιμές που έγιναν προσδιορί-

της στοιχεία. Διαπιστώθηκε, ότι η υπέρυθρη ακτινοβολία, στην οποία βασίζεται η λει-

νται έγχρωμα στρώματα, στις περιπτώσεις των χαλαρών επικαθίσεων αιθάλης και της ομοιόμορφης συμπαγούς κρούστας προκαλεί δυσχρωματισμό στο γυψοποιημένο Πεντελικό μάρμαρο. Έτοι, για τις δύο αυτές περιπτώσεις, δοκιμάστηκε, για πρώτη φορά, η ταυτόχρονη συνδυαστική δράση υπεριύθρου και υπεριώδους ακτινοβολίας, με εξαιρετικά αποτελέσματα.

Οι παρατηρήσεις αυτές οδήγησαν στον σχεδιασμό ενός νέου πρωτότυπου συστήματος, που ανέπτυξε το ΙΗΔΑ-ΙΤΕ, με τεχνικά χαρακτηριστικά και εργονομικό σχεδιασμό ειδικά για τον καθαρισμό της δυτικής ζωφόρου. Το σύστημα αυτό έχει τη δυνατότητα λειτουργίας σε δύο μήκη κύματος (υπέρυθρο 1064 nm και υπεριώδες 355 nm), με δυνατότητα μεμονωμένης ή/και ταυτόχρονης χρήσης των δύο δεομάν, σε διάφορες μεταξύ τους αναλογίες ενεργειών. Για την επιτάχυνση των εργασιών το νέο αυτό σύστημα λέζερ λειτουργεί παράλληλα με το εργαστηριακό του ΙΗΔΑ-ΙΤΕ, που έχει τροποποιηθεί ανάλογα. Ήδη ολοκληρώνεται ο καθαρισμός των τριών πρώτων λίθων και, σύμφωνα με το πρόγραμμα, τον Οκτώβριο του 2003 θα μπορούν να εκτεθούν έξι λίθοι, οι υπ' αριθμ. ΔΖ III, ΔΖ IV, ΔΖ V, ΔΖ VI, ΔΖ VIII και ΔΖ XIII. Σταδιακά θα ολοκληρώνεται η συντήρηση και των υπολοίπων λίθων, με πέρας τον Απρίλιο του 2004. Μετά τη συντήρηση τους οι λίθοι της δυτικής ζωφόρου θα εκτεθούν στο νέο Μουσείο Ακρόπολεως. Στην θέση τους, στο μνημείο, θα τοποθετηθούν αντίγραφα από τεχνητό λίθο.

Η ομάδα συντήρησης της δυτικής ζωφόρου αποτελείται από τις συντηρήτριες Α. Πάνου και Κ. Φραντζικινάκη καθώς και τους μαρμαροτεχνίτες Κ. Δημόπουλο και Ι. Σκαλκώτο. Τον καθαρισμό πραγματοποιούν οι ως άνω συντηρήτριες καθώς και ο συντηρητής Κ. Βασιλειάδης με τη συνδρομή της φυσικού Θ. Δάσα, συνεργάτηδος του ΙΗΔΑ-ΙΤΕ. Από πλευράς Εφορείας Ακρόπολεως οι εργασίες στη ζωφόρο εποπτεύονται από την αρχαιολόγο κα κ. Βλασοπούλου.

Εύη Παπακωνσταντίνου
Χημικός Μηχανικός
Προϊσταμένη του Τομέα Συντήρησης
της ΥΣΜΑ

Η τέχνη και η αρχιτεκτονική της αθηναϊκής Ακρόπολης περιλαμβάνεται στη διδακτέα ύλη των περισσότερων σχολείων σε όλον τον κόσμο. Το ενδιαφέρον εκπαιδευτικών, μαθητών αλλά και του ευρύτερου κοινού καθώς και η πεποίθηση ότι η καλύτερη πορφύρα τους σε θέματα κλασικής αρχιτεκτονικής και τέχνης καθώς και σε θέματα αναστήλωσης κλασικών μνημείων.

Γ. Παράγει εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με την κλασική τέχνη και αρχιτεκτονική καθώς και με τα αναστηλωτικά έργα στην Ακρόπολη, το οποίο δανείζει ή παρέχει μόνιμα σε σχολεία.

Δ. Οργανώνει ειδικά συνέδρια για εκπαιδευτικούς με θέμα: «Εκπαιδευτικοί και

καθημεία— με θέμα την Ακρόπολη και τα μνημεία της.

Β. Διεξάγει σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς και φοιτητές με στόχο την επιμόρφωση τους σε θέματα κλασικής αρχιτεκτονικής και τέχνης καθώς και σε θέματα αναστήλωσης κλασικών μνημείων.

Γ. Παράγει εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με την αρχαϊκή τέχνη και αρχιτεκτονική καθώς και με τα αναστηλωτικά έργα στην Ακρόπολη, το οποίο δανείζει ή παρέχει μόνιμα σε σχολεία.

Δ. Οργανώνει ειδικά συνέδρια για εκπαιδευτικούς με θέμα: «Εκπαιδευτικοί και

Εκπαιδευτική μουσειοσκευή «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα». Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

με την Α' ΕΠΙΚΑ, αφενός παρέχει στοιχεία για τις δραστηριότητες της ΕΣΜΑ και της ΥΣΜΑ στο πνεύμα της σύγχρονης διεθνούς πρακτικής πληροφόρησης των πολιτών για τα μεγάλα δημόσια έργα κι αφετέρου διευκολύνει την επαφή των μαθητών με την τέχνη και την αρχιτεκτονική της κλασικής αρχαιότητας, καθώς και με τα μεγάλα έργα συντήρησης και αναστήλωσης, που πραγματοποιούνται στον Ιερό Βράχο.

προγράμματα για την Ακρόπολη» και εκδίδει τα πρακτικά τους.

Ε. Σχεδιάζει εκθέσεις σε συνεργασία με το επιστημονικό προσωπικό των έργων και άλλους φορείς.

Α. Εκπαιδευτικά προγράμματα
Τα εκπαιδευτικά προγράμματα απευθύνονται σε μαθητές της Δ' και Ε' Δημοτικού και της Α' Γυμνασίου, καθώς η θεματική ενότητα της Ακρόπολης εντάσσεται στη διδακτέα ύλη τους. Η επίσκεψη οργανώνεται με βάση κάποιο συγκεκριμένο κάθε φορά θέμα και καθορίζεται από την πλικά

και τις γνώσεις των παιδιών. Τα προγράμματα συνοδεύονται από ειδικά οδοιπορικά φυλλάδια και ανάλογο κάθε φορά εποπτικό υλικό. Διεξάγονται στην Ακρόπολη και στο Κέντρο Μελετών Ακρόπολεως,

Μέσα στα χρόνια εξελίχθηκαν και ολοκληρώθηκαν προγράμματα και ειδικά αφιερώματα σχετικά με την Ακρόπολη και τα μνημεία της, τον αρχαίο Περίπατο της Ακρόπολης, την τοπογραφία του Ιερού Βράχου μέσα από τα κείμενα του Πλούταρχου και του Παυσανία καθώς επίσης και μέσα από τη λατρεία της θεάς Αθηνάς, τη ζωφόρο του Παρθενώνα, την κατασκευή των αρχαίων ναών και την αναστήλωση των αρχαίων μνημείων. Συνολικά μέχρι σήμερα έχουν συμμετάσχει σε αυτά περίπου 62.000 μαθητές από σχολεία όλης της χώρας.

Η επιλογή των σχολείων, με τα οποία συνεργάζεται ο Τομέας, γίνεται με βάση το ενδιαφέρον των ίδιων των εκπαιδευτικών και τηρείται αυστηρά περιστρέπτας της αίτησης των σχολείων. Η επένδυσή μας γίνεται στους εκπαιδευτικούς, διότι αν αυτοί γνωρίσουν καλύτερα την αρχαία τέχνη θα μπορέσουν να μεταδώσουν και στους μαθητές τους την αγάπη και τον σεβασμό τους για τα μνημεία.

Η συνεργασία της Υπηρεσίας με κάθε έναν εκπαιδευτικό καταγράφεται από το 1988 σε ένα αρχείο, το οποίο περιέχει στοιχεία για περίπου 1600 εκπαιδευτικούς και 1100 σχολεία με τις διευθύνσεις τους, τα προγράμματα και τα ειδικά συνέδρια στα οποία έχουν συμμετάσχει καθώς και τις μουσειοσκευές που έχουν δανειοθεί. Η επεξεργασία των δεδομένων αυτών δίνει τη δυνατότητα χαρτογράφησης των σχολείων και των διδασκόντων, που συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα της Ακρόπολης, τα τελευταία 15 χρόνια. Είναι πολύ ενδιαφέροντα στα χρόνια τόσο η περιοδική όσο και η συνεχής συμμετοχή ορισμένων σχολείων στα προγράμματα και ειδικά από κάποιες συγκεκριμένες περιοχές.

Β. Σεμινάρια

Η συνεργασία του Τομέα Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης με τους εκπαιδευτικούς πάρει πιο συγκεκριμένο μορφή με τα ειδικά σεμινάρια που οργανώνονται σε τακτά χρονικά διαστήματα στο Κέντρο Μελετών Ακρόπολεως, αλλά και σε όλη την Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σεμινάρια γίνονται σε ομάδες εκπαιδευτικών μετά από αίτηση

τους. Στα σεμινάρια αυτά έχουν συμμετάσχει περίπου 14.000 εκπαιδευτικοί. Σε αυτά παρουσιάζεται το εκπαιδευτικό υλικό του Τομέα καθώς και στοιχεία από την αρχιτεκτονική, την τέχνη και την ιστορία της κλασικής εποχής και των μνημείων της, τα οποία μπορούν να ενταχθούν στη διδακτέα ύλη, εμπλουτίζοντας τη διδασκαλία. Σεμινάρια έχουν πραγματοποιηθεί σε αρχαιολόγους, σε προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές Πανεπιστημιακών Σχολών, σε διευθυντές και στελέχη δημόσιων, δημοτικών, κινητών, παιδικών, πανεπιστημιακών και σχολικών βιβλιοθηκών από όλη την Ελλάδα και, κυρίως, σε πολλούς έλληνες και ξένους εκπαιδευτικούς σε συνεργασία με διαφόρους φορείς, όπως πολλές Διευθύν

της ιδιαίτερο δίκτυο συνεργασίας του Τομέα έχει δημιουργηθεί με τις ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα, καθώς και με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δελφών. Ομάδες καθηγητών των αρχαίων ελληνικών από την Αγγλία, τη Δανία και την Ολλανδία καθώς και προσκεκλημένοι του Ευρωπαϊκού Κέντρου Δελφών από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και ειδικότερα από τη Γερμανία και την Ιρλανδία έχουν συμμετάσχει σε σεμινάρια. Επίσης σε συνεργασία με τη Υπουργεία Παιδείας της Κύπρου, του Βελγίου και της Ουκρανίας έχουν πραγματοποιηθεί σεμινάρια στη Λευκωσία, στις Βρυξέλλες, στο Κίεβο και στην Οδησσό. Όλοι οι συμμετέχοντες στα σεμινάρια

Εκπαιδευτικό υλικό μουσειοσκευής «Ένας Αρχαίος Ναός». Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

καθώς και στα ειδικά συνέδρια, που διοργανώνονται από τον Τομέα, παίρνουν ενημερωτικό εκπαιδευτικό υλικό στην ελληνική ή στην αγγλική γλώσσα.

Γ. Εκπαιδευτικό υλικό

Πρόκειται για εκπαιδευτικές εκδόσεις, μουσειοσκευές, εκπαιδευτικούς φακέλους, βιβλία, έντυπα-οδοιπορικά που συνοδεύουν τα προγράμματα, τανίες, CD-ROM, αφίσες και παιχνίδια. Οι εκδόσεις του Τομέα αναφέρονται σε 20 διαφορετικά θέματα και συνολικά έχουν κυκλοφορίσει σε περισσότερα από 250.000 αντίτυπα σε ελληνική και αγγλική γλώσσα.

Στόχος του υλικού είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να προετοιμασθούν καλύτερα τόσο για το μάθημα στο σχολείο, όσο και για την επόκευψη της τάξης στον αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην παροχή υλικού σε εκπαιδευτικούς φορείς. Κάθε σχολείο, πάντοτε μετά από αίτηση, πάρνει για τη βιβλιοθήκη του έναν φάκελλο με εκπαιδευτικό υλικό και αφίσες, που το βοηθούν να συνεχίσει την επαφή του με τα μνημεία μέσα στην τάξη. Ξεχωριστή μέριμνα υπάρχει για την καλύτερη ποιότητα του κάθε εντύπου που προσφέρεται, την επιστημονική του αρτιότητα, τη μεγαλύτερη δυνατή εκπαιδευτική του διάστασην αλλά παράλληλα και την αισθητική του. Πεποιθησης του Τομέα αποτελεί το γεγονός ότι τα έντυπα είναι πολύ ομφαντικά, διότι δίνονται σε πολύ περισσότερους εκπαιδευτικούς και μαθητές. Μέσα από αυτή τη διάχυση του υλικού επιτυγχάνεται μία καλύτερη και πιο επιστημονική προσέγγιση του τεράστιου εκπαιδευτικού δυναμικού της αθηναϊκής Ακρόπολης και της εποχής που συμβολίζει.

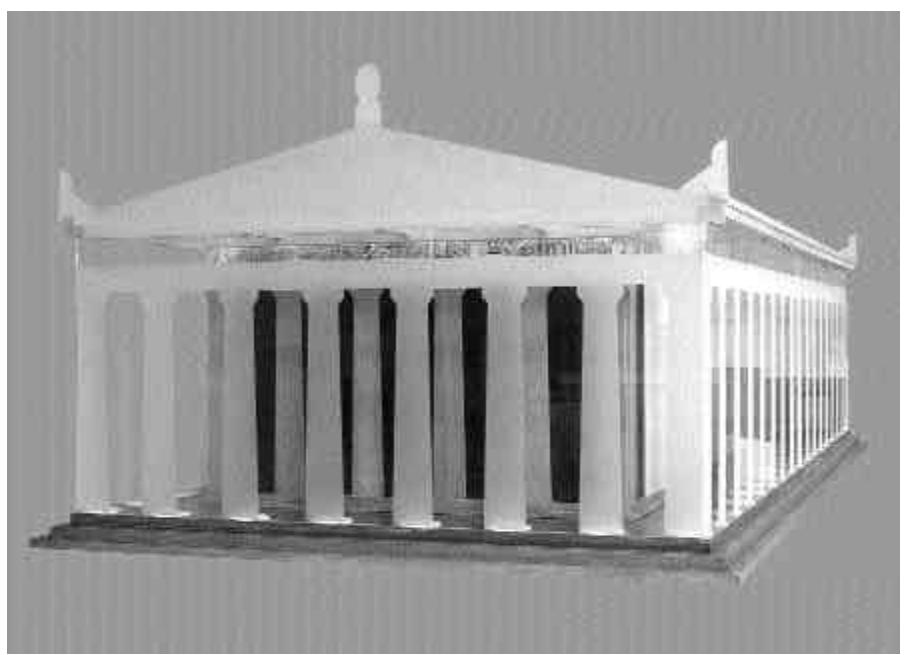
Ετοιμάστε την συνεργασίας με όλους τους παραπάνω φορείς καθώς και με το Υπουργείο Αιγαίου, τη Βουλή των Ελλήνων, πολλές ελληνικές πρεσβείες, το Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Εφορείες Αρχαιο-

τίτων και Μουσεία όλης της χώρας και του εξωτερικού υπολογίζεται ότι περίπου 4000 σχολεία έχουν στις βιβλιοθήκες τους τα εκπαιδευτικά έντυπα και στους τοίχους τους τις αφίσες του Τομέα.

Μέσα στα χρόνια έγινε φανερό ότι παράλληλα με την προετοιμασία του κάθε εκπαιδευτικού μέσω της παροχής υλικού, των σεμιναρίων και των ειδικών συνεδρίων που διοργανώνονται, μία άλλη δυνατότητα ανταποκρίσεως στον μεγάλο αριθμό απόσεων για συμμετοχή σε προγράμματα είναι η επέκταση του Τμήματος Δανεισμού, το οποίο αναπτύσσεται συνεχώς και βασίζεται κυρίως σε Εκπαιδευτικές Μουσειοσκευές. Οι μουσειοσκευές αποτελούν ένα πολύπλευρο εποπτικό υλικό. Κάθε μία περιέχει βιβλία, διαφάνειες, παχνίδια, προπλάσματα μνημείων κι αντίγραφα αρχαίων αντικειμένων, τα οποία ως σύνολο αποτελούν ένα ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό εναλλακτικής διδασκαλίας στην τάξη ή σε κάποιον άλλο χώρο πολιτισμικής αναφοράς. Το αρχέτυπο του κλειστού κουτιού γεμάτου με δώρα συνδυάζεται με τις νέες τεχνολογίες, το κείμενο συνδυάζεται με την εικόνα και το αντικείμενο, έτσι ώστε ο μάθητος να γίνεται ένα γοντευτικό παιχνίδι.

Οι μουσειοσκευές του Τομέα έχουν τα εξής θέματα:

- 1) Πάμε στην Ακρόπολη

Εκπαιδευτικό πρόπλασμα του Παρθενώνος (κλ. 1:20) με τη ζωφόρο στην αρχική της θέση.
Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

- 2) Ένας Αρχαίος Ναός
  - 3) Λιθοξοϊκή
  - 4) Αρχαία Ελληνική Ενδυμασία
  - 5) Αρχαία Ελληνικά Μουσικά Όργανα
  - 6) Η Ζωφόρος του Παρθενώνα
  - 7) Το Δωδεκάθεο
- Οι μουσειοσκευές αυτές, ως δανειστικό υλικό, μέσα στα χρόνια έχουν ταξιδέψει σε 2.350 σχολεία στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και έχουν χρησιμοποιηθεί από περίπου 150.000 μαθητές.

Το 2001 ολοκληρώθηκε ένα μεγάλο ειδικό πρόγραμμα, ο σχεδιασμός και η αναπαραγωγή τεσσάρων μουσειοσκευών σε πολλαπλά αντίγραφα. Από την πρώτη τους μορφή, που υλοποιήθηκε κατά τα έτη 1990-1993, οι νέες μουσειοσκευές έχουν μετεξελιχθεί, έτσι ώστε να είναι πιο εύχρηστες και να επιτέλουν την πολλαπλή αναπαραγωγή τους, ανάλογα με τις ανάγκες που θα προκύψουν. Διακινούνται τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό και για τον λόγο αυτό τα έντυπα έχουν μεταφραστεί και στην αγγλική γλώσσα.

Ο Τομέας μέχρι το 2001 δάνειζε 15 μουσειοσκευές σε περίπου 200 σχολεία τον χρόνο. Οι νέες μουσειοσκευές, μας έδωσαν για πρώτη φορά την ευκαρία να τις προσφέρουμε σε εκπαιδευτικούς φορείς, αλλά και την ευχέρεια να τις δανείζουμε σε περισσότερα σχολεία τον χρόνο και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού αυτού αποτέλεσε όμως τη μόνιμη δωρεά του Υπουργείου Πολιτισμού σε ένα δίκτυο επιλεγμένων σχολείων και εκπαιδευτικών φορέων σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό, μετά από συγκεκριμένη διαδικασία σταδιακής αξιολόγησης, έτσι ώστε το υλικό να αξιοποιηθεί από τους αποδέκτες του με τον καλύτερο τρόπο.

Οι τέσσερις νέες μουσειοσκευές έχουν τους τίτλους: «Πάμε στην Ακρόπολη», «Ένας Αρχαίος Ναός», «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα» και το «Δωδεκάθεο». Αν και είναι θεματικά ανεξάρτητες, μπορούν να αποτελέσουν κι ένα σύνολο, μέσα από το οποίο προσεγγίζεται με νέα μέσα ο πολιτισμός της αρχαίας Ελλάδας. Η εικόνα ενός λαμπρού αρχαίου Ιερού (μουσειοσκευή «Πάμε στην Ακρόπολη»), όπου λατρεύονταν οι θεοί (μουσειοσκευή «Το Δωδεκάθεο»), μέσα σε μεγαλοπρεπείς ναούς (μουσειοσκευή

«Ένας Αρχαίος Ναός») στολισμένους με γλυπτά μοναδικής τέχνης (μουσειοσκευή «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα») ζωντανεύει ανάγλυφα μπροστά στα μάτια των μαθητών. Ο κόμοις της αρχαιότητας προσεγγίζεται έτσι από τους μαθητές με ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο.

Η μουσειοσκευή με θέμα «Το Δωδεκάθεο» επιλέχθηκε το 2001 από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο για να δοθεί ως εκπαιδευτικό υλικό στα σχολεία του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης του ΥΠΕΠΘ. Συνολικά έχει δοθεί από το ΥΠΕΠΘ αλλά και από την Υπηρεσία σε 600 σχολεία και εκπαιδευτικούς φορείς όλης της χώρας.

Οι δύο μουσειοσκευές, η πρώτη με τίτλο «Πάμε στην Ακρόπολη», που αναπαρήχθη με χορηγία του Ιδρύματος Σταύρου Σ. Νιάρχος σε 100 αντίγραφα στην ελληνική και 100 αντίγραφα στην αγγλική γλώσσα, και η δεύτερη με τίτλο «Ένας Αρχαίος Ναός», που αναπαρήχθη με χορηγία του Ιδρύματος Μποδοσάκη σε 100 αντίγραφα, δόθηκαν σε εκπαιδευτικούς φορείς κατά το σχολικό έτος 2001-2002. Οι δύο αυτές χορηγίες εξασφαλίσθηκαν χάρη στη βοήθεια της Ένωσης Φίλων της Ακρόπολεως.

Στην Ελλάδα οι δύο μουσειοσκευές διανεμήθηκαν σε 47 νομούς όλης της χώρας. Η επιλογή των σχολείων και των εκπαιδευτικών φορέων έγινε μετά από ειδική διαδικασία βάσει ερωτηματολογίου, που εστάλη σε 1100 φορείς 51 νομών της χώρας.

Βασικά κριτήρια για την τελική επιλογή ήταν:

1. Η κατά το δυνατόν μεγαλύτερη διασπορά των μουσειοσκευών σε ολόκληρη την Ελλάδα.
2. Η συνολική εικόνα που παρουσίασε το κάθε σχολείο (ο αριθμός των μαθητών του, οι σχολικές δραστηριότητες, η συνεργασία με άλλα σχολεία, η συμμετοχή σε διάφορα προγράμματα, η ύπαρξη βιβλιοθήκης στο σχολείο) μέσα από το ερωτηματολόγιο.
3. Η ουσιαστική επιθυμία του εκπαιδευτικού να χρησιμοποιήσει μία μουσειοσκευή στο σχολείο του.
4. Η τελική επιλογή των σχολείων και των φορέων έγινε από την Υπηρεσία μας. Μετά από σεμινάριο σχετικά με το περιεχόμενο και τη χρήση των μουσειοσκευών στην εκπαίδευση πράξη όλοι όσοι είχαν επιλεγεί παρέλαβαν το εκπαιδευτικό υλικό για τον φορέα τους.

Είκοσι μουσειοσκευές δόθηκαν στην Κύπρο πετά από αναλυτικό σεμινάριο.

Σε συνεργασία με το ΠΠΟΔΕ του Υπουργείου Παιδείας μουσειοσκευές δόθηκαν στους Συντονιστές Εκπαίδευσης σε όλον τον κόσμο. Έτσι οι μουσειοσκευές ταξίδεψαν από την Αγύπτο μέχρι την Αυστραλία, από τον Καναδά στην Σκανδιναβία και την Τουρκία.

Δόθηκαν σε μεγάλα Μουσεία, όπως το Metropolitan της Νέας Υόρκης, το Ashmolean της Οξφόρδης, το Βρετανικό στο Λονδίνο, το Λούβρο στο Παρίσι, τα Musei Civici της Βενετίας, το Μουσείο της Πίζας και

Εκπαιδευτικό υλικό μουσειοσκευής «Πάμε στην Ακρόπολη». Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

το Μουσείο του Paestum στην Ιταλία, το Εθνικό Μουσείο Βουκουρεστίου στη Ρουμανία, το Εθνικό Μουσείο στο Rancevo της Γιουγκοσλαβίας. Επίσης μουσειοσκευές χαρίσθηκαν σε μεγάλα Πανεπιστήμια, όπως το Πανεπιστήμιο της Indiana, της Νέας Υόρκης, του Fairfield, της Καλιφόρνιας στο Berkeley και το Yale στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, το Πανεπιστήμιο του Tübingen στη Γερμανία και το National Kobe στην Ιαπωνία.

Παράλληλα δόθηκαν σε μεγάλα ξένα σχολεία με ιδιαίτερο τμήμα Ελληνικών στην Αιθιοπία, την Αυστρία, το Βέλγιο, τη Γερμανία, την Ιρλανδία, τη N. Αφρική, την Ολλανδία, την Ουκρανία και τη Χιλή.

Η μουσειοσκευή με θέμα «Η Ζωφόρος του

Εκπαιδευτική μουσειοσκευή «Ένας Αρχαίος Ναός». Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

Παρθενώνα» αποφασίστηκε να δοθεί σε μια επόμενη φάση παροχής εκπαιδευτικού υλικού, κατά το προσεχές σχολικό έτος 2003-2004.

Δ. Ειδικά συνέδρια

Ο Τομέας οργανώνει συνέδρια με θέμα «Εκπαιδευτικοί και προγράμματα για την Ακρόπολη», που αποτελούν ένα βήμα διαλόγου μεταξύ εκπαιδευτικών με κοινά ενδιαφέροντα για τη διδασκαλία μέσα από το πολιτισμικό μας περιβάλλον. Η Ακρόπολη αφ' ενός λόγω της σημασίας της και αφ' ετέρου λόγω της ύπαρξης οργανωμένου Τομέα Εκπαίδευσης δημιουργεί απλώς το ερεθίσμα και την παρότρυνση για να προχωρήσουν οι εκπαιδευτικοί σε δικές τους εργασίες και να αναπτύξουν τις δικές τους ιδέες. Έχουν πραγματοποιηθεί επτά συνέδρια (1991, 1993, 1994, 1996, 1998, 2001, 2003). Κατά πάγια τακτική τυπώνονται πρακτικά ή περιλήψεις των ανακοινώσεων των συνέδρων.

Στα συνέδρια αυτά λαμβάνουν μέρος 150-200 εκπαιδευτικοί κάθε φορά και παρουσιάζονται 15-20 ανακοινώσεις. Η αξία των συνεδρίων συνίσταται στην πολυμερή και διεπιστημονική προέλευση των ανακοινώσεων. Οι 130 ανακοινώσεις και τα πρακτικά τους αποτελούν σήμερα ένα πολύ ενδιαφέρον και πλούσιο σε ιδέες σύνολο

εργασιών σχετικών με την Ακρόπολη, εφαρμοσμένων από εκπαιδευτικούς. Μέσα στα χρόνια έχουν επιπλέον κατατεθεί στη βιβλιοθήκη μας και περίπου άλλες 100 εργασίες εκπαιδευτικών, που συμπληρώνουν το αρχείο του Τομέα.

Τα ολοκληρωμένα αυτά αποτέλεσματα των μαθητικών εργασιών εικονογραφούν και περιγράφουν με τον καλύτερο τρόπο τη διαδικασία διδασκαλίας που ακολουθήθηκε κάθε φορά. Ο εκπαιδευτικός που ενδιαφέρεται έχει τη δυνατότητα να δει συγκεντρωμένα πρωτότυπα προγράμματα σχετικά με την Ακρόπολη και την εποχή της, τα οποία εμπεριέχουν νέες ιδέες, μεθόδους και εφαρμογές που συνδέλφοι τους με το ίδιο υπόβαθρο, τις ίδιες δυνατότητες και τους ίδιους στόχους δημιουργούσαν.

Ε. Εκθέσεις

Στα πλαίσια διαφόρων εκθέσεων και συνέδριων οι μουσειοσκευές και γενικότερα οι εκδόσεις του Τομέα έχουν παρουσιαστεί σε πολλά μέρη στην Ελλάδα, όπως το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, το Γαλλικό Ινστιτούτο, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Δελφών, πολλούς πανεπιστημιακούς χώρους και πολλές βιβλιοθήκες. Επίσης στο εξωτερικό έχουν γίνει εκθέσεις σε μουσεία σε πολλές πόλεις, όπως στην Αλεξανδρεία, στο

Άμστερνταμ, στο Βουκουρέστι, στο Βελιγράδι, στη Ζάγκρεμπ, στη Λευκωσία, στην Οδησσό και το Κίεβο, στην Οζάκα, στα Σκόπια κ.ά.

Επίσης έχουν παρουσιαστεί σε διεθνείς εκθέσεις βιβλίων, όπως στη Μπολόνια και στη Φρανκφούρτη.

Τέλος έκθεση όλου του εκπαιδευτικού υλικού έγινε, μετά από πρόσκληση, στη Ευρωκοινοβούλιο, στις Βρυξέλλες.

Στα πλαίσια των παραπάνω εκθέσεων πραγματοποιήθηκαν ενημερωτικά σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς, κατά τα οποία παρουσιάστηκε το εκπαιδευτικό υλικό κι οι δυνατότητες χρησιμοποίησής του στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μετά από αυτά τα σεμινάρια δόθηκε το αντίστοιχο ενημερωτικό υλικό του Τομέα σε όσους τα παρακολούθησαν.

Για τη σχολική χρονιά 2003-2004 ο Τομέας, συμμετέχοντας στις παράλληλες εκδηλώσεις της Ελλάδας για το έτος 2004 και τους Ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας, οργανώνει ένα ειδικό πρόγραμμα με θέμα «Τα Παναθήναια μέσα από τη ζωφόρο του Παρθενώνα», που θα έχει ως βασικό άξονα τη νέα μουσειοσκευή «Η Ζωφόρος του Παρθενώνα».

Τα Παναθήναια ήταν η μεγαλύτερη γιορτή της αρχαίας Αθήνας. Σπουδάιοι αθλητικοί αγώνες συνδυάζονταν με αγώνες ραψωδίας και μουσικής, ενώ μία μεγάλη πομπή, αυτή που εικονίζεται στην ζωφόρο του

Εκπαιδευτική μουσειοσκευή «Λιθοξοϊκή». Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

Παρθενώνα, ανέβαινε στην Ακρόπολη την 28η Εκατομβαιώνος, το δεκαπενταύγουστο

δηλαδή, ακριβώς στο διάστημα που θα διεξαχθεί η Ολυμπιάδα του 2004.

Ο Τομέας θα συνεργαστεί απόκληρη τη σχολική χρονιά με δίκτυα σχολείων και βιβλιοθηκών. Το πρόγραμμα θα ξεκινήσει τον Νοέμβριο με ένα ειδικό Σεμινάριο, που θα αποτελείται από διάφορα εργαστήρια. Στο τέλος του σεμιναρίου θα δοθεί στους φορείς εκπαιδευτικό υλικό. Καθ' όλη τη χρονιά ο Τομέας θα παρέχει επιστημονική στήριξη και υλικό στα σχολεία που θα λάβουν μέρος. Στο τέλος του σχολικού έτους 2003-2004, και λίγο πριν την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα, ο Τομέας θα διοργανώσει το 8ο ειδικό Συνέδριο με θέμα «Εκπαιδευτικοί και Προγράμματα για την Ακρόπολη», στο οποίο οι εκπαιδευτικοί που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα θα παρουσιάσουν τις εργασίες τους, οι οποίες θα τυπωθούν στα επόμενα πρακτικά.

Στη φωτογραφική αυτή ανασύνθεση έχουν συγκεντρωθεί φωτογραφίες όλων των σωζόμενων λίθων της ζωφόρου, οι οποίες έχουν συμπληρωθεί με τα σωζόμενα σχέδια του J.Carrey (1674) και του J.Stuart, με σκοπό να δοθεί η κατά το δυνατόν πληρότερη εικόνα του συνόλου.

Η Ζωφόρος του Παρθενώνα

A. Φωτογραφικό ανάπτυγμα: n ζωφόρος του Παρθενώνα

Πρόκειται για ένα φωτογραφικό ανάπτυγμα της ζωφόρου του Παρθενώνα σε κλίμακα 1:20, μήκους 8 μέτρων. Οι φωτογραφίες και η σύνθεση τους έγιναν από τον Σ. Μαυρομάτη και τα κείμενα από την Κ. Χατζηαστάνη. Εκδόθηκε το 2002 στην ελληνική και αγγλική γλώσσα.

Στη φωτογραφική αυτή ανασύνθεση έχουν συγκεντρωθεί φωτογραφίες όλων των σωζόμενων λίθων της ζωφόρου, οι οποίες έχουν συμπληρωθεί με τα σωζόμενα σχέδια του J.Carrey (1674) και του J.Stuart, με σκοπό να δοθεί η κατά το δυνατόν πληρότερη εικόνα του συνόλου.

B. CD ROM: n ζωφόρος του Παρθενώνα - εικονική αναπαράσταση του συνόλου των παραστάσεων της ζωφόρου του Παρθενώνα

Η παρούσα εφαρμογή έγινε το 2003 από την Υπηρεσία μας (ΥΣΜΑ-Α' ΕΠΚΑ) σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης του Εθνικού Ιδρυμάτος Ερευνών. Συντελεστές της είναι οι Α. Χωρέμη, Κ. Χατζηαστάνη, Σ. Μαυρομάτης, Κ. Αντωνιάδης, Ε. Σαχίνη και Ε. Καϊμάρα.

Απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό αλλά και

To CD-ROM και το φωτογραφικό ανάπτυγμα της ζωφόρου του Παρθενώνος. Φωτ. Σ. Μαυρομάτης

στους ειδικούς. Ο κυρίως πίνακας επιλογών (μενού) αποτελείται από τις εξής ενότητες: τη γενική εισαγωγή, την περιήγηση στη ζωφόρο, όπου ο χρήστης οδηγείται γύρω γύρω στο μνημείο, για να δει τη ζωφόρο συνολικά, από τα αριστερά προς τα δεξιά και αντίστροφα καθώς και την περιγραφή των παραστάσεων της ζωφόρου ανά λίθο, όπου παρουσιάζεται ο κάθε λίθος μόνος, μεγαλύτερος, με ένα δικό του περιγραφικό κείμενο.

Το φωτογραφικό ανάπτυγμα της ζωφόρου και το CD-ROM αποτελούν ένα εργαλείο με το οποίο μπορεί κανείς να «διαβάσει» και να γνωρίσει τη ζωφόρο, να παρατηρήσει την αντιστοιχία των θεμάτων στη βόρεια και νότια πλευρά, να προχωρήσει σε παρατηρήσεις για τη σύνθεση ενός λαμπρού έργου τέχνης, ενός έργου, όπου τίποτε δεν είναι τυχαίο, όπου όλα υπακούουν σε έναν σχεδιασμό με στόχους πολιτικούς, συμβολικούς και θρησκευτικούς.

Νέες δημοσιεύσεις

K. Ζάμπας, Οι εκλεπτύνοντας των κιόνων του Παρθενώνος, Αθήνα 2002.

K. Ζάμπας, Μελέτη δομικής αποκαταστάσεως της βόρειας όψης του Παρθενώνος, Αθήνα 2002.

E. Παπακωνσταντίνου-Κ. Φραντζικινάκη-Π. Πουλάν-Β. Ζαφειρόπουλος, Μελέτη καθαρισμού της δυτικής ζωφόρου, Μελέτη Αποκαταστάσεως Παρθενώνος, 7, Αθήνα 2002.

K. Παράση-Ν. Τογανίδης, Μελέτη Αποκαταστάσεως του νοτίου τοίχου του Παρθενώνος, Μελέτη Αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, 6, Αθήνα 2002.

Θ.Σ κουλικίδης, Μέθοδοι συντήρησης του Πεντελικού μαρμάρου, Αθήνα 2002.

T. Τανούλας-Μ. Ιωαννίδου, Μελέτη Αποκαταστάσεως της ανωδομής του κεντρικού κτιρίου, Μελέτη Αποκαταστάσεως Προπλάνων, 2, Αθήνα 2002.

N. Τογανίδης-Κ. Ματάλα, Μελέτη Αποκαταστάσεως βορείου τοίχου του Παρθενώνος, Αθήνα 2002.

Τα τελευταία εικοσιπέντε περίπου χρόνια τα έργα που εκτελούνται στα μνημεία της Ακρόπολης δημιούργησαν μια εικόνα πρωτόγνωρη για τους επισκέπτες, αλλά και για τους κατοίκους της Αττικής που είδαν –σχεδόν ξαφνικά– τον βράχο και τα μνημεία να τυλίγονται από ικριώματα, γερανογέφυρες και γερανούς.

Το ξάφνιασμα των πρώτων χρόνων το διαδέχθηκε η συνήθεια των επόμενων, χωρίς όμως να ξεπερασθεί η καθημερινή σχέδον απορία για τι γίνεται εκεί πάνω. Η υποχρέωση λοιπόν της Υπηρεσίας αλλά και του Υπουργείου για ευρεία ενημέρωσην έγινε πιεστική και έτοις στις αρχές του 2002 αποφασίσθηκε από την ΕΣΜΑ, εκτός από τα δημοσιεύματα, η δημιουργία μιας φωτογραφικής έκθεσης, που θα βοηθούσε το κοινό, αλλά και τους ειδικούς, να ενημερωθούν για τις εργασίες και τον τρόπο που εκτελούνται.

Οι φωτογραφίες της έκθεσης έπρεπε να έχουν χαρακτήρα τεκμηριωτικό, εκπαιδευτικό-ενημερωτικό και εικαστικό, που άλλωστε ήταν και είναι βασική μας πεποίθηση και επιδίωξη. Έτοις έγινε μια αυστηρή επιλογή από φωτογραφίες του υπογράφοντος και προστέθηκαν αρκετές νέες λήψεις του ίδιου.

Η έκθεση χωρίστηκε σε τέσσερις ενότητες:

- Στα αίτια που προκάλεσαν την επέμβαση, όπου εικονογραφούνται συνοπτικά οι βλά-

βες και οι φθορές, που προκλήθηκαν στα μνημεία από τη φύση και τους ανθρώπους στους εικοσιπέντε αιώνες της ιστορίας τους.

- Στην προετοιμασία, όπου επίσης με συνοπτικό τρόπο παρουσιάζεται η απαραίτητη εργοταξιακή υποδομή που προηγείται των έργων.

- Στις κυριότερες εργασίες, που πραγματοποιούνται από το εξειδικευμένο προσωπικό, που απασχολείται στα έργα, και τέλος

- Στα ίδια τα μνημεία, όπου εικονίζονται οι διάφορες φάσεις των εργασιών κατά τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια, ενώ ταυτόχρονα τονίζεται η απαράμιλλη ομορφιά της αρχιτεκτονικής των κλασικών κτηρίων του δυο αιώνων.

Ο σχεδιασμός περιλαμβάνει δύο παράλληλες διαδρομές, που «διηγούνται» την εξέλιξη της επέμβασης. Η μία διαδρομή πραγματοποιείται μέσα από μια σειρά φωτογραφιών μεγάλου μεγέθους, όπου η εικαστική διάθεση είναι περισσότερο εμφανής, ενώ κάτω από αυτές «συν-τρέχει» μια δεύτερη σειρά με μικρότερες και περισσότερες φωτογραφίες, που εξηγούν ή συμπληρώνουν τις εικόνες που βρίσκονται επάνω.

Με αυτόν τον τρόπο η έκθεση προσφέρει δύο τρόπους «ανάγνωσης». Έναν σύντομο

και πιο εικαστικό, για όσους οι εκθέσεις αποτελούν μόνον ένα καλλιτεχνικό γεγονός, και έναν πιο αναλυτικό, για όσους οι καλλιτεχνικές εκθέσεις αφίνουν ένα κενό πληροφόρησης ή ενημέρωσης.

Στην αρχιολογική φωτογραφία οι εκθέσεις, κατά την αντίληψη της Υπηρεσίας αλλά και τη δική μας, πρέπει να συνθέτουν ένα σύνολο πληροφοριών, εκπαίδευσης και οπτικής απόλαυσης, έτοις ώστε να απευθύνονται και να έλκουν, όσο το δυνατόν, ευρύτερο φάσμα ανθρώπων με διαφορετικά ενδιαφέροντα. Αυτός ήταν ένας απ' τους λόγους που η έκθεση συνοδεύεται από ένα νίδεο διάρκειας 48', που δείχνει «ζωτανά» όλα αυτά που στις φωτογραφίες μοιάζουν να είναι παρελθόν και ιστορία, ενώ παράλληλα συμπληρώνεται με μια έγχρωμη διαφάνεια, μεγάλων διαστάσεων, ένα «παράθυρο» προς την Ακρόπολη από την Πυνά.

Επί πλέον μία σύνθεση των πλακών του δαπέδου του σποκού του Παρθενώνα, σε φυσικό μέγεθος, καλύπτει το κέντρο της αίθουσας, ώστε ο επισκέπτης μπορεί στην κυριολεξία να το περπατήσει και να βιώσει νοντικά αυτό που είναι αδύνατον να κάνει στην πραγματικότητα εδώ και είκοσι χρόνια και ίσως δεν θα μπορέσει για πολλά ακόμη. Τέλος, ένας κατάλογος μεγάλου μεγέθους 160 σελίδων, με όλες τις φωτογραφίες, συνοδεύει την έκθεση.

Παρουσίαση της έκθεσης «Φωτογραφίες 1975-2002 από τα έργα στην Αθηναϊκή Ακρόπολη» στο Κοινοβούλιο των Βρυξελλών. Φωτ. Σ. Μαυρομάτη, 2003

Παρουσίαση της έκθεσης «Φωτογραφίες 1975-2002 από τα έργα στην Αθηναϊκή Ακρόπολη» στο Μουσείο Μπενάκη. Φωτ. Σ. Μαυρομάτη, 2002

Η πρώτη παρουσίαση έγινε τον Οκτώβριο του 2002 στο Μουσείο Μπενάκη, στα πλαίσια της 5ης Διεθνούς Συνάντησης για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως. Την έκθεση εγκαίνιασε ο Υπουργός Πολιτισμού καθηγητής Ευάγγελος Βενιζέλος την Τρίτη 1.10.2002, ενώ τρεις μέρες αργότερα, την Παρασκευή 4.10.2002, ο Γ.Γ. του Υπουργείου Πολιτισμού κα Λίνα Μενδώνη παρουσίασε την έκθεση στους συνέδρους.

Στη συνέχεια, στα πλαίσια της Ελληνικής Προεδρίας, παρουσιάσθηκε στο Κοινοβούλιο των Βρυξελλών (Φεβρουάριος 2003), μαζί με την έκθεση της Α' ΕΠΙΚΑ «Αθήνα, το λίκνο της δημοκρατίας». Την έκθεση, στις δέκα ημέρες παραμονής της, επισκέφθηκαν 1600 μαθητές και σπουδαστές μέσος και ανωτάτης εκπαίδευσης, στους οποίους γινόταν ξενάγηση από ειδικευμένους καθηγητές.

Τον Φεβρουάριο και Μάρτιο του 2003, στα πλαίσια της 15ης Διεθνούς Φωτογραφικής Συνάντησης «Photosynkyria 2003», παρουσιάσθηκε το τμήμα του δαπέδου του σποκού του Παρθενώνα στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, στη Θεσσαλονίκη. Τους μήνες Μάιο-Ιούνιο του 2003, στο Μου-

σείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης, σε συνεργασία με το Διατηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), η έκθεση παρουσιάσθηκε στο κοινό της Θεσσαλονίκης και αποτέλεσε μέρος του σεμιναρίου «Αναστίλωση-Αποκατάσταση Μνημείων της Αρχαιότητας», που έγινε στο αμφιθέατρο της Πολυτεχνικής Σχολής του ΑΠΘ στις 16 και 17 Μαΐου, όπου και προβλήθηκε η τανία «Τα έργα στην Αθηναϊκή Ακρόπολη» στους καθηγητές και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές κλείνοντας το διήμερο σεμινάριο.

Όλες οι ανωτέρω παρουσιάσεις έγιναν με ευθύνη του φωτογραφικού εργαστηρίου και του τομέα ενημέρωσης και εκπαίδευσης της ΥΣΜΑ.

Εν τω μεταξύ υπάρχουν πολλές προτάσεις για τη φιλοξενία της έκθεσης σε διάφορα μέρη και έχουν ήδη οριστικοποιηθεί οι εξής:

- Institute of Archaeology του Πανεπιστημίου του Λονδίνου (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2003), όπου θα αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Ινστιτούτου.

• Αγορά του Τραϊανού, Ρώμη (Νοέμβριος 2003-Ιανουάριος 2004), όπου θα παρουσιασθεί μαζί με τις μουσειοσκευές του τομέα ενημέρωσης και εκπαίδευσης της ΥΣΜΑ.

• Fairfield University, Connecticut USA (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2004). Η έκθεση παρουσιασθεί σε συνδυασμό με μαθήματα, στα οποία θα συμμετέχουν φοιτητές διαφόρων τμημάτων, ειδικά σχεδιασμένα, ώστε να αποτελέσουν προγράμματα σουδών του πανεπιστημίου.

Τέλος, πολλές προτάσεις φθάνουν στην Υπηρεσία για την παρουσίαση της έκθεσης, που σε συνδυασμό με τα παραπάνω δείχνουν πως η πρωτοβουλία της ΕΣΜΑ και της ΥΣΜΑ έτυχε μεγάλης αποδοχής και κάλυψε ένα μεγάλο μέρος της ανάγκης και της υποχρέωσης για ενημέρωση του κοινού στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Η ενασχόληση με την αποκατάσταση των αρχαίων μνημείων έχει πολλές συναρπαστικές στιγμές, κυρίως όταν έρχονται στο φως άγνωστες πυχές της ιστορίας τους. Η αποσύναφιση του έκτου από Βορρά κίνα της ανατολικής πρόστασης των Προπυλαίων αποκάλυψε στοιχεία που επιτρέπουν την ανασύνθεση της ιστορικής διαδρομής του πιο ανορθόδοξου, ίσως, μέσου που χρονισμούμενη για την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης; του «μεγάλου πρίονος» των Προπυλαίων.

Η ιστορία του πριονιού ξεκινά το 1836, όταν μέσα σε κλίμα αισιοδοξίας και άκρατου ενθουσιασμού εγκαινιάζεται από τον

το απρόσμενο επεισόδιο που την ακολούθησε περιγράφονται από τον Α. Ραγκαβή με ζωντανία και αμεσότητα, που αγγίζουν τα όρια της αρέλειας; Τότε συνεννοήθην μετά του Κ. Πιττάκη, καί παρηγγείλεν εις σιδηρουργόν εύρυν καί μέγαν πρίονα μακρότερον τῆς διαμέτρου του κίνος, καί τά ἄκρα αὐτοῦ προέχοντα φαίνονται, ώς αἰώνιον μνημεῖον τῆς αὐτοσκεδίου καί ὑπέρ εὖ μιᾶς τῶν ἡμερῶν, εἰς ὅραν καθ' ἣν ἡ ἀκρόπολις ἦν ἀνθρώπων κενή, θέντες δύω κλίμακας του κίνος ἐκατέρωθεν, ἀνερρική - θημεν ἐκεῖνος καί ἐγώ εἰς ἐκατέραν, καί λαβόντες τά δύω ἄκρα τοῦ πρίονος ὥρκίσα - μεν μετά πολλής εὐλαβείας καί προσοχῆς νά πρίωμεν τάς ἐν τῷ μεταικμίῳ τῶν τυμπάνων ξένας ὕλας, καί νά μακρύνωμεν αὐτάς διά ριπιδίου, μέχρις οὗ τριγμόν ἱκούσαμεν

χιλιάδων δραχμῶν, οἵαν θά ἀπήτει ἡ καταβί - βασις καί ἀνοικοδομή ἀύτοῦ, ἀλλά πέντε ἥξ δραχμῶν μόνον τῆς τιμῆς τοῦ πρίονος, δόστις καί πλακωθείς ἔμεινεν ὑπό τὸ τίν ἀρχαίαν θέσιν του καταλαβόν τύμπανον καί τά ἄκρα αὐτοῦ προέχοντα φαίνονται, ώς αἰώνιον μνημεῖον τῆς αὐτοσκεδίου καί ὑπέρ εὖ μιᾶς τῶν ἡμερῶν, εἰς ὅραν καθ' ἣν ἡ ἀκρόπολις ἦν ἀνθρώπων κενή, θέντες δύω κλίμακας του κίνος ἐκατέρωθεν, ἀνερρική - θημεν ἐκεῖνος καί ἐγώ εἰς ἐκατέραν, καί λαβόντες τά δύω ἄκρα τοῦ πρίονος ὥρκίσα - μεν μετά πολλής εὐλαβείας καί προσοχῆς νά πρίωμεν τάς ἐν τῷ μεταικμίῳ τῶν τυμπάνων ξένας ὕλας, καί νά μακρύνωμεν αὐτάς διά ριπιδίου, μέχρις οὗ τριγμόν ἱκούσαμεν

Aν και πεπτίμηση ότι το πριόνι θα αναδειχθεί σε «αύλιο μνημείο» μιας καθ' ὅλα επιτυχημένης επέμβασης μοιάζει σήμερα υπέρμετρα φιλόδοξη, ωστόσο δεν μπορούμε να αφιούμενος το γεγονός ότι το πριόνι προσέλαβε, μετά τον εγκλωβισμό του, τον χαρακτήρα ιστορικού τεκμηρίου.

Παγιδευμένο κάτω από το βάρος πέντε σπονδύλων, διακόπτοντας με τη σιδερένια λάμα του την ακολουθία των μελών του δωρικού κίνα, το πριόνι προκαλούσε έκπληξη και απορία, κυρίως μάλιστα καθώς η ανάψυξη του σχετικού περιστατικού είχε εξασθενίσει με το πέρασμα του χρόνου. Εντυπωσιακό, λόγω του μεγέθους του, μοναδικό και αξιοπερίεργο, λόγω της θέσης στην οποία είχε εγκλωβιστεί, το πριόνι δεν άργησε να αποτελέσει πόλο έλξης για τους ολοένα αυξανόμενους επισκέπτες του αρχαιολογικού χώρου. Σε μια, μάλιστα, περίπτωση το πριόνι αναδεικνύεται σε πραγματικό έκθεμα, όπως μαρτυρεί η αναφορά του και ο συσχετισμός του με την επέμβαση Πιττάκη και Ραγκαβή, σε γαλλικό τουριστικό οδηγό του 1956: «Το πριόνι που βλέπει κανείς μέσα στο νοτιοανατολικό κίνα εναφρνόθηκε κατά τη διάρκεια μιας στερεωτικής επέμβασης που επεχείρησαν οι Ραγκαβής και Πιττάκης».

Το πριόνι θα παραμείνει ορατό για πολλά ακόμη χρόνια, συνδέοντας άρρηπτα την ύπαρξή του με τη νεότερη ιστορία του μνησικλείου οικοδομήματος. Πολύ αργότερα, κατά πληροφορίες στη δεκαετία του 1970, θα αποκοπούν τα δύο ἄκρα του πριονιού, σε μια προσπάθεια αισθητικής αναβάθμισης του μνημείου. Η επέμβαση αυτή κατέσποε το πριόνι αφανές για το μεγάλο αριθμό των επισκεπτών. Το κύριο σώμα του, ωστόσο, εξακολούθησε να παραμένει καταπλακωμένο στον αρμό των δύο σφονδύλων, ορατό για τους μελετητές και δύσος είχαν καθημερινή ενασχόληση με το μνημείο.

Έως πρόσφατα, όλες οι προσπάθειες ανασύνθεσης της ιστορίας του πριονιού θεω-

Αποκαλύπτοντας τον «μεγάλο πρίονα» των Προπυλαίων. Φωτ. Κ. Καρανάσος, 8.4.2003

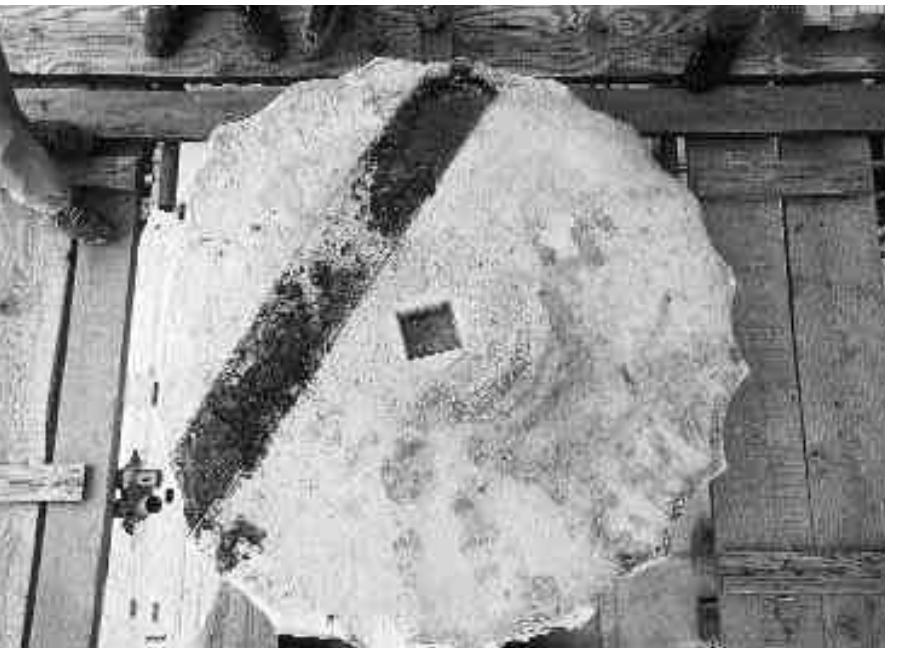
Κυριακό Πιττάκη ένα φιλόδοξο πρόγραμμα αποκάλυψης και αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης. Την ίδια κιόλας χρονία επιχειρείται, από τον εμπνευστή του προγράμματος και τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή, μια πρόχειρη επέμβαση για την απομάκρυνση των ξένων σωματιδίων, που είχαν ενσφρωθεί μεταξύ τέμπτου και έκτου σφονδύλου του νοτιότατου κίνα της ανατολικής πρόστασης των Προπυλαίων. Ούτε οι ελληνικές τεχνικές γνώσεις, ούτε βέβαια τα πενιχρά οικονομικά μέσα, που είχαν στη διάθεση τους οι δύο συνεργάτες, στάθηκαν ικανά να αναχαιτίσουν τον ενθουσιασμό τους. Η επέμβαση, καθώς και

ρούσαν δεδομένο ότι το πριόνι παρέμεινε αμετακίνητο από την εποχή της επέμβασης Πιττάκη και Ραγκαβή. Παρ' όλο που ο Μπαλάνος αναφέρει οριομένες επεμβάσεις στην περιοχή του νότιου κίνα, ωστόσο οι συγκρίσιες φωτογραφιών πριν και μετά την ολοκλήρωση του αναστηλωτικού του προγράμματος δεν επιβεβαίωσαν τις επεμβάσεις. Αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το πριόνι παρέμεινε ορατό, στην ίδια ακριβώς θέση που διακρίνεται και σε φωτογραφίες του τέλους του 19ου αι., απέκλειε την πιθανότητα μιας ενδιάμεσης επέμβασης στην περιοχή του πέμπτου και του έκτου σφονδύλου.

Το Φεβρουάριο του 2002 ξεκίνησε το πρόγραμμα αναστήλωσης της ανατολικής στοάς των Προπυλαίων υπό την επιστημονική ευθύνη της ΕΣΜΑ, με στόχο την άρων των λαθών της αναστήλωσης Μπαλάνου. Στην πορεία των εργασιών αποκαλύφθηκαν ενδιαφέροντα στοιχεία, που ανατρέπουν τις προγούμενες υποθέσεις και αποκαθιστούν ένα άγνωστο στάδιο στην ιστορία του πριονιού. Συγκεκριμένα, η απουναρμολόγηση των μελών του θριγκού της ανατολικής πρόστασης κατέδειξε ότι τα όρια της επέμβασης του Μπαλάνου εκτείνονταν πολύ πέραν αυτών που είχαν αρχικά υποθεθεί. Τόσο το κιονόκρανο, όσο και οι ανώτατοι σφόνδυλοι του έκτου κίνα έφεραν στην άνω επιφάνειά τους τόρμους για ανάτηπο με «καμπάνα», αδιάψευστους μάρτυρες για το ότι τα μέλη είχαν καθαιρεθεί κατά την επέμβαση Μπαλάνου. Στο συμπράσμα αυτό συνηγορούσε και η πλήρης απουσία των αρχαίων ξύλινων εμπολίων. Προς έκπληξη όλων διαπισθήκε, ότι ακόμη και ο έκτος σφόνδυλος κάτω από τον οποίο διακρίνονταν το πριόνι, έφερε τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά με τους υπερκείμενους. Εύλογα ανέκυπτε πλέον το ακόλουθο ερώτημα: εάν ο οφόνδυλος είχε αποσυναρμολογηθεί στο παρελθόν, τότε γιατί το πριόνι βρισκόταν στην ίδια ακριβώς θέση, όπου εγκλωβίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα;

Το πριόνι θα παραμείνει ορατό για πολλά ακόμη χρόνια, συνδέοντας άρρηπτα την οπακαλύπτοντας τον «μεγάλο πρίονα» των Προπυλαίων υπό την επιστημονική ευθύνη της ΕΣΜΑ, με στόχο την άρων των λαθών της αναστήλωσης Μπαλάνου. Στην πορεία των εργασιών αποκαλύφθηκαν ενδιαφέροντα στοιχεία, που ανατρέπουν τις προγούμενες υποθέσεις και αποκαθιστούν ένα άγνωστο στάδιο στην ιστορία του πριονιού. Συγκεκριμένα, η απουναρμολόγηση των μελών του θριγκού της ανατολικής πρόστασης κατέδειξε ότι τα όρια της επέμβασης του Μπαλάνου εκτείνονταν πολύ πέραν αυτών που είχαν αρχικά υποθεθεί. Τόσο το κιονόκρανο, όσο και οι ανώτατοι σφόνδυλοι του έκτου κίνα έφεραν στην άνω επιφάνειά τους τόρμους για ανάτηπο με «καμπάνα», αδιάψευστους μάρτυρες για το ότι τα μέλη είχαν καθαιρεθεί κατά την επέμβαση Μπαλάνου. Στο συμπράσμα αυτό συνηγορούσε και η πλήρης απουσία των αρχαίων ξύλινων εμπολίων. Προς έκπληξη όλων διαπισθήκε, ότι ακόμη και ο έκτος σφόνδυλος κάτω από τον οποίο διακρίνονταν το πριόνι, έφερε τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά με τους υπερκείμενους. Εύλογα ανέκυπτε πλέον το ακόλουθο ερώτημα: εάν ο οφόνδυλος είχε αποσυναρμολογηθεί στο παρελθόν, τότε γιατί το πριόνι βρισκόταν στην ίδια ακριβώς θέση, όπου εγκλωβίστηκε στις αρχές του 19ου αιώνα;

Οι ασφάλισες των δεδομένων τέτοια, που να επιτρέπει την ποθέτηση του πριονιού, σε θέση αντίστοιχη Πιττάκη και Ραγκαβή. Με τον τρόπο αυτή στην οποία βρέθηκε. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίσθηκε η διατήρηση της εικόνας της αρχικής αναστηλωτικής επέμβασης, ακόμη και μετά την ανασυναρμολόγηση των σφονδύλων στο πλαίσιο της επέμβασης Μπαλάνου. Βέβαιο είναι, πάντως, το γεγονός ότι η πρόσφατη επέμβαση στην αναστήλωση ένα άγνωστο, μέχρι σήμερα, κεφαλαίο της πριονιού. Απέλευθερωμένο, πλέον, από το βάρος των υπερκείμενων μελών και έχοντας απεκδυθεί το μιστήριο που για χρόνια το περιέβαλλε, το πριόνι μπορεί στο μέλλον να βρει τη θέση που του αριθμεί, στην προθήκη ενός μου-

Ο «μέγας πρίων» των Προπυλαίων εκ των άνω. Φωτ. Τ. Τανούλας, 8.4.2003

σείου. Από τη θέση αυτή μπορεί να συνεχίσει να διηγείται με εύγλ

Η ΕΣΜΑ από την αρχή της λειτουργίας της κατέβαλε προσπάθεια για την κατά το δυνατόν σφαιρικότερη εξέταση των προτάσεων αποκαταστάσεως των μνημείων Ακροπόλεως και την αντικειμενικότερη, στη συνέχεια, λόγω αποφάσεων για επέμβαση σ' αυτά. Πρόκειται για ανάγκες που απορρέουν από τη διεθνή αναγνώριση των μνημείων Ακροπόλεως ως των κατ' εξοχήν συμβόλων του δυτικού πολιτισμού αλλά και από την ειδική, εθνική και συναισθηματική, σημασία τους για μας τους νεοέλληνες. Μέρος της ίδιας προσπάθειας αποτελεί και η διαδικασία της σύνταξης διεπιστημονικών μελετών αποκαταστάσεως των μνημείων πριν από τις επεμβάσεις, που έχει θεοποιεί, καθώς και η διαδικασία των πολλαπλών ελέγχων τους και της λίψης σχετικών αποφάσεων στο πλαίσιο της Επιτροπής Ακροπόλεως αρχικά, του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου του Υπουργείου Πολιτισμού σε τελικό στάδιο. Η επιπρόσθιη ευρύτατη δημοσιοποίηση, παρουσίαση και εξέταση των προτάσεων αποκαταστάσεως των μνημείων σε διεθνείς συναντήσεις ειδικών αναβαθμίζουν ποιοτικά και επιλογήτικά την προσπάθεια. Η σε τακτά χρονικά διαστήματα σύγκληπον αυτών των συνεδρίων έχουν καταστήσει τις Διεθνείς Συναντήσεις ποιοτικό χαρακτηριστικό γνωρισμά –και πρωτοφανές διεθνώς, εξόσων τουλάχιστον γνωρίζω– των αναστηλωτικών έργων Ακροπόλεως.

Η 1η Διεθνής Συνάντηση πραγματοποιήθηκε, υπό την αιγίδα της Unesco, τον Δεκέμβριο του 1977 στο Ευγενίδειο Ίδρυμα. Συμμετείχαν 47 αρχαιολόγοι, αρχιτεκτονες και πολιτικοί μηχανικοί και 24 χημικοί μηχανικοί, χρηματοδότηροι μηχανικοί και βιολόγοι, γεωλόγοι και μηχανολόγοι μηχανικοί. Κατά τη συνάντηση εξετάστηκε η «Μελέτη Αποκαταστάσεως του Ερεχθίου», συλλογικό έργο των νεαρών επιστημόνων, που τότε στελέχωνταν το Τεχνικό Γραφείο Ακροπόλεως, υπό την εποπτεία των ειδικών επιστημόνων της Επιτροπής Ακροπόλεως. Η μελέτη του Ερεχθίου υπήρξε πρωτοποριακή για την εποχή της, τουλάχιστον για τα ελληνικά δεδομένα: για πρώτη φορά πριν από επέμβαση σε μνημείο εξετάζονταν διεπιστημονικά –από αρχαιολογικό/αρχιτεκτονικής, δομοστατικής και φυσικοχημικής πλευράς– τα προβλήματα του μνημείου, επίθετο, από τον καθ. Χ. Μπούρα, το θεωρητικό

πλαίσιο των αρχών της επέμβασης και διατυπώνονταν συγκεκριμένες προτάσεις για την αποκατάσταση του μνημείου. Οι προτάσεις αυτές αποτέλεσαν και το κύριο αντικείμενο του προβληματισμού του συνεδρίου, ενώ τα τελικά συμπεράσματα της Συνάντησης κατέσπονταν ο γνώμονας των επεμβάσεων της ΕΣΜΑ στα μνημεία της μνημείων Ακροπόλεως ως των κατ' εξοχήν συμβόλων του δυτικού πολιτισμού αλλά και από την ειδική, εθνική και συναισθηματική, σημασία τους για μας τους νεοέλληνες. Μέρος της ίδιας προσπάθειας αποτελεί και η διαδικασία της σύνταξης διεπιστημονικών μελετών αποκαταστάσεως των μνημείων πριν από τις επεμβάσεις, που έχει θεοποιηθεί, καθώς και η διαδικασία των πολλαπλών ελέγχων τους και της λίψης σχετικών αποφάσεων στο πλαίσιο της Επιτροπής Ακροπόλεως αρχικά, του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου του Υπουργείου Πολιτισμού σε τελικό στάδιο. Η επιπρόσθιη ευρύτατη δημοσιοποίηση, παρουσίαση και εξέταση των προτάσεων αποκαταστάσεως των μνημείων σε διεθνείς συναντήσεις ειδικών αναβαθμίζουν ποιοτικά και επιλογήτικά την προσπάθεια. Η σε τακτά χρονικά διαστήματα σύγκληπον αυτών των συνεδρίων έχουν καταστήσει τις Διεθνείς Συναντήσεις ποιοτικό χαρακτηριστικό γνωρισμά –και πρωτοφανές διεθνώς, εξόσων τουλάχιστον γνωρίζω– των αναστηλωτικών έργων Ακροπόλεως.

Οι δύο επόμενες συναντήσεις αφιερώθηκαν στα ζητήματα της αποκατάστασης του Παρθενώνος. Η 2η Διεθνής Συνάντηση πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του

Από αριστερά: Χ. Μπούρας, Ε. Τουλούπη, η τότε Υπουργός Πολιτισμού Μ. Μερκούρη, Μ. Ανδρόνικος και Γ. Δοντάς κατά την 3η Διεθνή Συνάντηση του 1989

1983 στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, υπό την αιγίδα του τότε Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας Κ. Καραμανλή, με τη συμμετοχή 42 αρχαιολόγων, 28 αρχιτεκτόνων, 9 πολιτικών μηχανικών και σεισμολόγων, 11 χημικών μηχανικών και χημικών καθώς και 7 συνέδρων άλλων ειδικοτήτων. Κατά τη συνάντηση εξετάστηκε η «Μελέτη Αποκαταστάσεως του Παρθενώνος» των Μ. Κορρέ και Χ. Μπούρα και ιδιαίτερα οι γενικές προτάσεις της όσον αφορά στα δώδεκα επιμέρους προγράμματα αποκαταστάσεως του μνημείου. Η «Μελέτη Αποκαταστάσεως του Παρθενώνος» πραγματικά θαυμάστηκε για τη μοναδική σε βάθος, λεπτομέρεια, πρωτοτυπία και οξυδέρκεια ενάλιου της αρχιτεκτονικής του μνημείου, ιδιαίτερα ως προς το δομικό-τεκτονικό της μέρος. Ταυτόχρονα όμως έθεσε επί τάππης της νέες παραμέτρους των αναστηλωτικών εργασιών, στην κατεύθυνση της υπέρβασης του αιγαίνως «ωαστικού» τους χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ταύτιση μεγάλου αριθμού διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών του Παρθενώνος από τον Μ. Κορρέ και στην πρόταση αναποθετήσεως τους στο μνημείο, με σκοπό αφενός τη διασφάλιση τους από περιστέρω φθορά, αφετέρου τη συμπλήρωση και ανάδειξη της αρχικής αρχιτεκτονικής συνθέσεως του Παρθενώνος στις προβλεπόμενες διορθώσεις των λαθών της επέμβασης Μπαλάνου,

όσον αφορά τις θέσεις των μελών κατά την αναστήλωσή τους στο μνημείο στην πρόταση εμπλουτισμού του Παρθενώνος με χυτά αντίγραφα των αρχιτεκτονικών γλυπτών του, τόσο του Μουσείου Ακροπόλεως όσο και μουσείων του εξωτερικού. Πρόκειται για προτάσεις, που προβλημάτισαν τους συνέδρους προκαλώντας ζωηρές συζητήσεις. Ήδη σ' αυτή τη συνάντηση υπογραμμίστηκε η ανάγκη της απομάκρυνσης της δυτικής ζωφόρου από το μνημείο για τη διάσωσή της –μια ενέργεια που θα πραγματοποιήθει δέκα χρόνια αργότερα και η ανάγκη κατασκευής ενός Νέου Μουσείου Ακροπόλεως για τη φιλοξενία και ανάδειξη των γλυπτών, που απομακρύνονται από τα μνημεία.

Προβληματισμός οχυτικά με τις αναστηλωτικές προτάσεις του μελετηπή του Παρθενώνος παρουσιάστηκε και στη διάρκεια της 3ης Διεθνούς Συναντήσεως για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως, που πραγματοποιήθηκε την άνοιξη του 1989 στο νεούστατο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως. Επρόκειτο για ένα πολυπλήθης συνέδριο με συμμετοχή 80 αρχαιολόγων, 67 αρχιτεκτόνων, 20 πολιτικών μηχανικών, 20 χημικών μηχανικών, 20 συντηρητών, 12 συνέδρων άλλων ειδικοτήτων και πολλών (52) ακροατών με κύριο αντικείμενο την αποκατάσταση του Παρθενώνος. Η προτεινόμενη από τον Μ. Κορρέ πλήρης αποκατάσταση της κινοοστοιχίας του προνάου στην γενικότερου προγράμματος αποκαταστάσεως του Παρθενώνος, πάρα τις επιφυλάξεις αυτές, η πλειονότητα των συνέδρων απαντώντας στο οχητικό ερωτηματολόγιο, που για πρώτη φορά υπέβαλλε η Επιτροπή Ακροπόλεως στους συμμετέχοντες, τάχθηκε υπέρ της πρότασης της πλήρους αναστηλώσεως της κινοοστοιχίας του προνάου. Ταυτόχρονα, στην ίδια συνάντηση, «δίνεται πράσινο φως» για την αποσυναρμολόγηση των αναστηλωτικών της προτεινόμενης από τον Μ. Κορρέ πλήρης αποκατάσταση της κινοοστοιχίας του προνάου –με βάση ένα ποσοστό 70% ταυτομένου αρχικού αρχιτεκτονικού υλικού– και με την τοποθέτηση εκμαγεύων της ανατολικής ζωφόρου, οδήγησε την ορισμένους συνέδρους στη νέουσον με ιδιαίτερη έμφαση ζητήματα σχετικά με το θεμιτό της αλλαγής της παραδεδομένης εικόνας-ιδεογράμματος του μνημείου, το ενδεχόμενο μετάλλαξης του ερεπιώδους χαρακτήρα του, μείωσης της ιστορικότητάς του ή κιβωτολοποίησης της υλικής του αυθεντικότητας. Μερικοί σύνεδροι έθεσαν θέμα αισθητικής απόδοσης των νέων εργασιών –ειδικότερα όσον αφορά στην κατασκευή των χυτών αντιγράφων αλλά και στη συμπλήρωση των αρχαίων μελών– ιδιαίτερα σε σχέση με την απαραίτητη ποιότητα του Παρθενώνος και προσβολής του πνεύματος και της «Ο δυτικός τοίχος του Παρθενώνος και άλλα μνημεία» του Μ. Κορρέ, «Μελέτη Αποκαταστάσεως του οπισθονάου του Παρθενώνος» του Π. Κουφόπουλου, «Δομοστατική Μελέτη του Παρθενώνος» του Κ. Ζάμπα, «Περί της Συντηρήσεως της Δ. Ζωφόρου του Παρθενώνος» των Θ. Σκουλικίδη, Ε. Παπακωνσταντίνου, Α. Γαλανού και Γ. Δογάνη, «Μελέτη Αποκαταστάσεως των πλάγιων τοίχων του οπικού του Παρθενώνος» του Ν. Τογανίδη, «Μελέτη Αποκαταστάσεως των Προπυ-

Η έκθεση των αναστηλωτικών έργων Ακροπόλεως στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως κατά τη Συνάντηση του 1994. Φωτ. Π. Ψάλτης

Η έκθεση των αναστηλωτικών έργων Ακροπόλεως στην Εθνική Πινακοθήκη κατά τη Συνάντηση του 1983. Φωτ. Α. Παπανικολάου

μάτων των πλάγιων τοίχων του οπικού του Παρθενώνος και των αναστηλωμένων από τον Μπαλάνο οροφών του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων, προκειμένου τα μέλη τους να εξιγιανθούν και να μελετηθούν στο έδαφος για τη διατύπωση νέας ανασ

λαίων» των Τ. Τανούλα, Μ. Ιωαννίδου, Α. Μωράϊτου, «Μελέτη Αποκαταστάσεως του ναού της Αθηνάς Νίκης» του Δ. Ζιρώ. Και σ' αυτό το συνέδριο, κατά τις συζητίσεις, κυριάρχησαν θέματα σχετικά με την ποιότητα των εκμαγείων που αντικαθιστούν στα μνημεία τα γλυπτά που απομακρύνονται (στην προκειμένη περίπτωση τους λίθους της Δ. ζωφόρου) ή σχετικά με τα όρια και τον τρόπο των νέων αναστηλώσεων στις περιοχές όπου πραγματοποιείται επέμβαση (θέματα αποκαταστάσεως οροφής δυτικού πτερού Παρθενώνος, στέγης Πινακοθήκης Προπυλαίων, αναστήλωσης ορθοστατών πλάγιων τοίχων σημείου Παρθενώνος και ανατοπόθετών, έστω και με παραποθετήσεις, των αποξηλωμένων ή και άλλων, πρόσφατα ταυτισμένων, λιθοπλίνθων)· ακόμη θέματα σχετικά με την προστασία των μνημείων έναντι των δυσμενών εξωτερικών καιρικών συνθηκών (τοποθέτηση στεγάστρου στον οπισθόναο του Παρθενώνος και στην Πινακοθήκη των Προπυλαίων) ή σχετικά με ζητήματα θεωρητικών αρχών ή αξιών που θα πρέπει να πρυτανεύονται κατά τις επεμβάσεις (το θέμα της απομάκρυνσης των τελευταίων φραγκικών καταλόιπων από την ανωδομή της Πινακοθήκης και της αποκατάστασης του κλασικού της γένους ή της απουσιαναρμολόγησης, προκειμένου να αρθεί η κλίση του, του μετακινημένου αλλά ουδέποτε αναστηλωθέντος στο παρελθόν δυτικού της τοίχου). Και πάλι οι περισσότεροι σύνεδροι, απαντώντας γραπτώς στο σχετικό ερωτηματολόγιο της ΕΣΜΑ, εξέφρασαν σαφώς τη συναίνεσί τους για επεμβάσεις πέραν των απολύτως σωστικών (υπερψήφιση της πρότασης μερικής αποκατάστασης, με νέο υλικό, της οροφής του δυτικού πτερού του Παρθενώνος ή της αναστήλωσης, με προσθίκη νέου μαρμάρου, των ορθοστατών των πλάγιων τοίχων του σημείου και της ανατοπόθετης, έστω και σε τυχαίες θέσεις, των ωχόζμενων λιθοπλίνθων τους)· υποστήριξαν ακόμη την ανάγκη προστασίας του οπισθονάου ή του εσωτερικού χώρου της Πινακοθήκης με την τοποθέτηση σύγχρονων, αθέατων από το εξωτερικό, στεγάστρων, ενώ συνεχίζοντας μια μακράων παράδοση αποδέχθηκαν την υπερίχυση, κατά τις επεμβάσεις, της κλασικής φάσης των μνημείων, τασσόμενοι υπέρ της αποκατάστασης των κλασικών γείων στην ανωδομή της Πινακοθήκης σε βάρος της διατήρησης των τελευταίων φράγκικων

Ο Μ. Κορρές ξεναγώντας τους συνέδρους στον Παρθενώνα στη Συνάντηση του 1989

βασική αρχή του σεβασμού και της διατήρησης κατά την αποκατάσταση των μνημείων της αρχικής τους δομικής λειτουργίας. Ταυτόχρονα υιοθετείται η πρόταση του καθ. Θ. Σκουλικίδη για χρήση κράματος τιτανίου κατά την αντικατάσταση των τοποθέτησης συνοδεύτηκε από την προκαταρκτική δημοσίευση ενός μεγάλου αριθμού ειδικών μελετών αποκαταστάσεως των μνημείων: «Μελέτη αποκαταστάσεως της βόρειας όψης του Παρθενώνος» του Κ. Ζάμπα, «Μελέτη αποκαταστάσεως του νότιου τοίχου του Παρθενώνος» των Κ. Παράσχη και Ν. Τογανίδη, «Μελέτη αποκαταστάσεως του

της Μ. Ιωαννίδου, και τα δομοστατικά προβλήματα των Προπυλαίων. Κοινό συμπέρασμα σε όλες τις συναντήσεις είναι η ανάγκη περαιτέρω μελέτης και διερεύνησης αυτού του τομέα των έργων με βάση στοιχεία που θα αντληθούν από την ενόργανη παρακολούθηση της συμπεριφοράς των μνημείων αλλά και εργαστηριακά πειράματα. Όσον αφορά τον τομέα της συντήρησης των μνημείων, στα συμπεράσματα της ομάδος των χρυμάτων μηχανικών και χρυμάτων της 2ης Διεθνούς Συνάντησης υπογραμμίζεται η ανάγκη αποκλεισμού της χρήσης πολυμερών στη συντήρηση των γλυπτών των μνημείων, ενώ στην 3η, του 1989, η παρουσίαση του «προγράμματος πιλότου» από τις συντηρήτριες Γ. Δογάνη και Α. Μωράϊτου σηματοδοτεί την έναρξη των εργασιών συντήρησης της επιφάνειας των μνημείων και κατ' επέκταση τη στελέχωση των εργοταξίων των μνημείων και με συντηρητές. Την 4η Διεθνή Συνάντηση απασχολεί ιδιαίτερα το ζήτημα της συντήρησης των λίθων της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνος, που έχει μεταφερθεί στο Μουσείο Ακροπόλεως. Ήδη έχουν επισημανθεί, από τον καθ. Θ. Σκουλικίδη και την Ε. Παπακωνσταντίνου, ως πλέον κατάλληλες τρείς μέθοδοι καθαρισμού της ζωφόρου (λέιζερ, ροφτικές πάστες και αναστροφή της γυψοποίησης), οι οποίες θα δοκιμαστούν τα επόμενα χρόνια με πολύ θετικά αποτελέσματα.

Η 5η Διεθνής Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων Ακροπόλεως, που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2002, διακρίθηκε για την αρτιότητα της οργάνωσής της (σ' αυτό συντέλεσε σε μεγάλο βαθμό και η φιλοξενία της στους θαυμάσιους χώρους του Νέου Κτηρίου της Διοικήσεως της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος). Είχε πολυπλοκή συμμετοχή σύνεδρων (77 αρχαιολόγοι, 73 αρχιτέκτονες, 23 πολιτικοί μηχανικοί, 47 ειδικοί στη συντήρηση λίθου, 60 σύνεδροι αλλών ειδικοτήτων και ένα πλήθος (351) ακροατών), ενώ συνοδεύτηκε από την προκαταρκτική δημοσίευση ενός μεγάλου αριθμού ειδικών μελετών αποκαταστάσεως των μνημείων: «Μελέτη αποκαταστάσεως της βόρειας όψης του Παρθενώνος» του Κ. Ζάμπα, «Μελέτη αποκαταστάσεως του νότιου τοίχου του Παρθενώνος» των Κ. Ζάμπα, Θ. Σκουλικίδη, «Μελέτη αποκαταστάσεως της ΥΣΜΑ

βόρειου τοίχου του Παρθενώνος» των Κ. Ματάλα και Ν. Τογανίδη, «Μελέτη καθαρισμού της Δ. ζωφόρου του Παρθενώνος» των Ε. Παπακωνσταντίνου, Κ. Φραντζικάνη, Β. Ζαφειρόπουλου και Π. Πουλάνη, «Μέθοδοι συντήρησης του πεντελικού μαρμάρου» του Θ. Σκουλικίδη, «Μελέτη αποκαταστάσεως της ανωδομής του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων» των Τ. Τανούλα και Μ. Ιωαννίδου. Κυρίαρχη στο συνέδριο ήταν η παρουσία των νέων επιστημόνων, που από το 2000 στελέχωνται τα έργα Ακροπόλεως, με έναν μεγάλο αριθμό ανακοινώσεων (39). Οι περισσότερες παρουσίασαν τις τρέχουσες εργασίες στα μνημεία, άλλες επέλυσαν ζητήματα που είχαν απασχολήσει τις προηγούμενες συναντήσεις (λ.χ. οι ανακοινώσεις σχετικά με τη συντήρηση της δυτικής ζωφόρου, την αποκατάσταση των οροφών του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων ή την αναστήλωση των πλάγιων του σημείου του Παρθενώνος). Ορισμένες ανακοινώσεις αναφέρονται σε μια νέα προσέγγιση του ζητήματος της δομικής αποκατάστασης των μελών των μνημείων, η οποία έγινε ευμενώς δεκτή, ενώ ο Μ. Κορρές στην ομιλία της παρουσίασε το όραμά του για την τελική αποκατάσταση και εμφάνιση του βράχου της Ακρόπολης. Οι πολλές ανακοινώσεις, ο σχετικά μικρός διαθέσιμος χρόνος για ανταλλαγή απόψεων, η απουσία ενός βαθύτερου θεωρητικού προβληματισμού κατά τις συζητίσεις προσδιόρισαν την 5η Διεθνή Συνάντηση, καθιστώντας την περισσότερο βίβλα ενημέρωσης των Ελλήνων και των ξένων επιστημόνων σχετικά με την πρόσδοση, που έχει συντελεστεί στα τελευταία χρόνια στα έργα Ακροπόλεως.

Αποφ η των συνέδρων κατά την 3η Διεθνή Συνάντηση του 1989. Από αριστερά διακρίνονται: Θ. Σκουλικίδης, Β. Λαμπρινούδάκης, Α. Δελλβορρίας, Β. Πετράκος, Κ. Τρυπάνης (α' σειρά), Μ. Parent, R. di Stefano, R. Lemaire, A. Παπαγεωργίου-Βενετάς (β' σειρά)

ακόμη Πρόεδρος της ΕΣΜΑ ήταν ο αξέχαστος Νικόλαος Πλάτων, είναι ο καθηγητής Χαράλαμπος Μπούρας, που ακούραστα καθιδηγεί τις εργασίες ως Πρόεδρος της ΕΣΜΑ, μετά την αποχώρηση του Γεωργίου Μυλωνά, από το 1986.

Schwandner, o Hermann Kienast. Μας έλειψαν όμως πέρυσι οι Gottfried Gruben, Wolf Koenigs, Dieter Mertens και ο Helmut Kyrieleis. Μας έλειψαν και άλλοι εκλεκτοί, ο Ernst Berger από την Ελβετία, ο Jim Coulton από την Αγγλία, ο Eric Hansen από τη Δανία, ο Friedmund Hueber από την Αυστρία, ο Olivier Picard από τη Γαλλία, ο Luigi Beschi, ο Antonino di Vita, ο Paolo Marconi από την Ιταλία. Για πρώτη φορά είδαμε στο συνέδριο μας και τον Διευθυντή

της Ελληνορρωμαϊκής Συλλογής του Βρετανικού Μουσείου Dyfri Williams, ο οποίος άκουσε να γίνεται ιδιαίτερα λόγος για την ανάγκη να ενσωματωθούν και πάλι στα υπό αναστήλωση μνημεία ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη, που μαζί με τα γλυπτά είχε αποσύρει ο Έλγιν.

Θλιβερό να απαριθμεί κανείς όσους χάθηκαν εν τω μεταξύ: ο Γιάννης Τραυλός (άλλος πρωτεργάτης της ΕΣΜΑ), ο Frank Brommer, η Anne Jeffery, ο Paul Auberson, ο William Bell Dinsmoor ο νεώτερος, ο René Ginouvès, ο William Coulson, ο Homer Thompson, ο Antonino Giuffré, η Alessandra Melucco Vaccaro, ο Jos de Waele, ο Raymond Lemaire. Θα τους θυμόμαστε πάντα με ευγνωμοσύνη για τις παραπρόσεις τους. Τελευταίος έφυγε ο αναντικαταστατος γλύπτης μας Στέλιος Τριάντης και πριν λίγα χρόνια ο αρχιτέκτων Αλέκος Παπανικολάου, από τους πρωτεργάτες των έργων στην Ακρόπολη.

Από τους άλλους πρωτεργάτες, της δεκαετίας του '70, η Μαρία Ιωαννίδη, ο Τάσος Τανούλας, η Εύη Παπακωνσταντίνου-Ζιώτη και η Φανή Μαλλούχου-Tufano εξακολουθούν να δουλεύουν στην Ακρόπολη. Ο αρχιτέκτων Μανόλης Κορρές έφυγε από την Ακρόπολη, αφού έγινε

καθηγητής στο Εθνικό Μετόβιο Πολυτεχνείο. Είναι όμως σπουδαίο ότι μετέχει στην ΕΣΜΑ και δεν πάγιε να δίνει τη συμβουλή τους σε όσους νέους του τη ζητάσουν. Ο πολιτικός μηχανικός Κώστας Ζάμπας δεν είναι πια στην Ακρόπολη αλλά με την πείρα και τις ικανότητές του έγινε πολύτιμος σε άλλα μεγάλα αναστηλωτικά έργα της χώρας μας. Οι ανακοινώσεις και των δύο στο τελευταίο συνέδριο ήταν από τις πιο λαμπρές.

Παρόγορο είναι ότι, χάρις στις πιστώσεις του Γ' ΚΠΙΣ και σε ένα ευεργετικό Προεδρικό Διάταγμα, πολλοί νέοι επιστήμονες, αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί, αρχαιολόγοι και συντηρητές, έχουν προοληφθεί στην Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης. Τους ακούσαμε με πολύ ενδιαφέρον πέρυσι να αναπτύσσουν στο συνέδριο με αυτοπεοίθηση τα θέματά τους. Είναι ιδιαίτερα αισιόδοξο που η Ακρόπολη έχει γίνει ένα φυτώριο νέων, ειδικευμένων στην συντήρηση των αρχαίων μνημείων.

Εύη Τουλούπη
Επίτιμος Έφορος Ακροπόλεως
Μέλος της ΕΣΜΑ

Ξενάγηση συνέδρων στον Παρθενώνα κατά την 3η Διεθνή Συνάντηση του 1989

Ενημερωτική περιοδική έκδοση της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) του Υπουργείου Πολιτισμού

Εκδότης:
Ομότ. Καθ. Χ. Μπούρας

Υπεύθυνη έκδοσης:
Δρ Φ. Μαλλούχου-Tufano

Καλλιτεχνική επιμέλεια:
Ο. Σημαιοφορίδου

Φωτογραφική επιμέλεια:
Σ. Μαυρομάτης

Τα αναστηλωτικά έργα στα μνημεία Ακροπόλεως και η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων
Ακρόπολης
Πολυγνώτου 10
10555 Αθήνα
Τηλ./Fax: 210 3243 427/3251 620
e-mail: protocol@ysma.culture.gr